

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Devletlerarası Başvuru Usulü ve Başvuruların Temelleri

Inter-State Application Procedure to the European Court of Human Rights and Bases of Applications

Özgür Aydın

Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye
xozaydin@hotmail.com

Geliş Tarihi/Received: 20.08.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 24.12.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
27.12.2024

Öz: Makalenin araştırma sürecinde yöneldiği soru, devletlerarası başvuruların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından incelenmesinde takip ettiği usul ve başvuru yapan devletlerin arasındaki çekişmeler ve başvuruların temel gerekçelerinin ne olduğunun anlaşılmasıdır. 5 Mayıs 1949 tarihinde imzalanan bir statü ile kurulan Avrupa Konseyi'nin temel amacı; insan hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulcu demokrasi ilkelerini korumaktır. Avrupa Konseyi, Avrupa kültürel benliğinin oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak, ortak değerler ve idealler etrafında toplanan üye devletlerin güçlü bir birlik oluşturması amacıyla çeşitli faaliyetler göstermektedir. Avrupa Konseyi yapısal olarak başta Bakanlar Komitesi, Parlamenterler Meclisi, Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İnsan Hakları Komiseri ve Genel Sekreterlik olmak üzere temel amaçları gerçekleştirmek için örgütlenmiş organlardan oluşmaktadır. Bu organlar içinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, insan haklarının korunması bakımından büyük öneme sahiptir. Avrupa Konseyi'nin mücevheri olarak değerlendirilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin diğer sözleşmelere nazaran etkin şekilde uygulanmasını sağlayan kurum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'dir. 1959 yılında kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne, sözleşmeye taraf olan devletlerin gerçekleştirildiği iddia edilebilecek insan hakları ihlalleri ile temellendirilmek kaydıyla hem bireysel başvuruda hem de devletlerarası başvuruda bulunulabilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Avrupa Konseyi'nin amacına aykırı olarak hak ihlallerinin yapıldığını iddia eden devletlerin başvuruları araştırmanın konusunu ve sınırını oluşturmaktadır. Devletlerarası başvurularda; mahkemenin başvuruları inceleme usulü ile karar alma sürecindeki eğilimi ve başvuruların arka planında devletlerin gerekçelerinin ne olduğu sorusu cevaplanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi, Devletlerarası Başvuru, Başvuruların Temellendirilmesi, Yargısal Egemenlik

Abstract: The research question addressed in this article is to understand the procedure followed by the European Court of Human Rights in the examination of inter-state applications, the conflicts between the applicant states and the main grounds of the applications. Founded on 5 May 1949 with a statute signed on 5 May 1949, the main purpose of the Council of Europe is to protect the principles of human rights, the rule of law and pluralistic democracy. The Council of Europe carries out various activities in order to contribute to the formation and development of the European cultural identity and to create a strong union of member states gathered around common values and ideals. Structurally, the Council of Europe consists of bodies organised to achieve its main objectives, namely the Committee of Ministers, the Parliamentary Assembly, the Congress of Local and Regional Authorities, the European Court of Human Rights, the Commissioner for Human Rights and the General Secretariat. Among these bodies, the European Court of Human Rights is of great importance for the protection of human rights. The European Court of Human Rights is the institution that ensures the effective implementation of the European Convention on Human Rights, which is considered as the jewel of the Council of Europe, compared to other conventions. Established in 1959, both individual and inter-state applications can be made to the European Court of Human Rights, provided that they are based on human rights violations allegedly committed by the states party to the Convention. Applications to the European Court of Human Rights by states claiming that violations of rights have been committed in violation of the purpose of the Council of Europe constitute the subject and limit of the research. In inter-state applications, it is tried to answer the question of the tendency of the court in the procedure of examining the applications and the decision-making process and what the justifications of the states are in the background of the applications.

Keywords: Council of Europe, European Court of Human Rights, Inter-State Application, Judicial Sovereignty, Justification of Applications

Extended Abstract

It is observed that there is a delicate line between the protection of human rights at the global level and the preservation of political sovereignty at the national level in terms of orientation towards justice. It is not always possible for these two foci to form an axis that progresses with the same understanding of justice. Of course, the claim that there is a conflict between conventional value judgements and values believed to be valid for everyone has gaps that can be easily criticised by those at both ends of the equation. However, the same gaps also apply to the two extremes trying to dominate the equation. Likewise, in addition to the examples of decisions that the approach claiming that there are values valid for everyone has difficulty in getting political powers to accept, there may also be examples that show that their own value judgements do not coincide with the values valid for everyone.

The Council of Europe is one of the best examples in practice of a community of sovereigns that wants to be effective in global human rights politics by protecting its national sovereignty. The Council of Europe is the result of the will of the sovereigns to form a strong unity in favour of the rule of law and the protection of human rights. One of the most valuable organs of the Council is the European Court of Human Rights. The limits and subject matter of this article are the applications to the European Court of Human Rights by states against other states claiming that violations of rights have been committed in violation of the purpose of the Council of Europe. The main subject of the article is the question of the court's procedure of examining the applications, its tendency in the decision-making process and the question of what the justifications of the states are in the background of the applications. The European Court of Human Rights is expected to fulfil the qualifications expected of a court in inter-state applications, such as oversight of sovereignty, acting with sensitivity to the protection of human rights, and being able to reach an opinion by conducting the research expected from a court. The fulfilment of this expectation is important for the stability of the Council of Europe and for the member states to act with the will to become a rule of law. What makes the issue topical is the understanding of the role of the European Court of Human Rights in inter-state applications, especially in the first quarter of the 21st century, when news of war is widely covered. Likewise, the applications made by the member states of the Council of Europe reveal data that require scrutiny in terms of the continuity of the reliability of the European Court of Human Rights and its guidance to states seeking solutions in extraordinary situations.

Inter-State complaints often involve political issues when they are seen as one State directly accusing another of human rights violations. This situation is significantly affected by diplomatic relations in the international arena and complicates international politics. As can be seen in the examples discussed in this article, with the exception of the applications against Denmark, Croatia and the Czech Republic, all applications to the ECtHR are based on war, coup d'état and the fight against terrorism. The Council of Europe has undertaken the task of preventing tensions that may arise between member states by acting with the idea of preventing the emergence of new battlefields with the influence of the Second World War, which was effective in its establishment. On the other hand, in the examination of inter-state applications, as a judicial method, the files submitted by the states are examined, but the extent of the cases experienced in war zones cannot be examined in detail. Even if the reasons for some cases can be understood through the file, this examination is not sufficient for some cases. Especially the cases experienced by states during periods of emergency have to be understood through the characterisation of those who hold judicial sovereignty. Problems of access and co-operation between States may hinder the process of interpreting cases. Interpretations made in favour of the states that hold judicial sovereignty and are able to obtain international diplomatic support are a stain on the credibility of the Council of Europe for the states against which the application is made. The ECtHR's interpretation of inter-state applications and the Council of Europe's policy of accusing one state vis-à-vis another may also cause grievances for the citizens of the state against which the application is made. It may be more appropriate to evaluate this type of proceedings, which involves the equation of national sovereignty

and global human rights politics, within a protection mechanism different from individual protection. In the article, it is suggested that rather than the direct initiation of the judicial process in inter-state applications, the matters applied for should be examined by the prosecutor's office similar to the International Criminal Court. Trials initiated without a prosecutor's office may lead to the initiation of proceedings without the necessary preliminary examination, and to a large extent, the proceedings and their results face political reactions. The departure of some members from the Council of Europe raises the suspicion that the Council may become a dispersible organisation and that problems may arise in the long term with regard to the objective of protecting human rights.

Giriş

İnsan haklarının küresel düzeyde korunması ile siyasi egemenliğinin ulusal anlamda kaybedilmemesi arasında adalete yönelim bakımından hassas bir çizginin olduğu görülmektedir. Bir taraftan kadim zamanlardan bu yana siyasi iktidar altında yönetilen topluluğun ve bu toplulukla yaşamaya çalışan biricik insanın görece adalete yönelimi, diğer taraftan salt insan olmanın getirdiği onurlu yaşamaya dayanan hakların korunması inancı, egemen siyasi iktidarlara ve küresel kuralları icar eden otoriteler arasında iki odaklı bir denklem oluşturmaktadır. Bazı iddialar ulusal egemenlik ile küresel insan hakları düşüncesinin denklemde karşı taraflarda yer aldığını ifade etmekteyken; bazıları egemenlik düşüncesinin güvenlik anlayışını, insan haklarının korunması gereksinimiyle örtüşürmektedir.¹ Bu iki odağın, aynı adalet anlayışı ile ilerleyen bir eksen oluşturması her zaman mümkün olamamaktadır. Elbette alışlagelmiş değer yargıları ile herkes için geçerli olduğuna inanılan değerler arasında çekişmenin olduğu iddiası, denklemin iki ucunda olanlar tarafından kolaylıkla eleştirilebilecek boşluklar taşımaktadır. Ancak, aynı boşluklar denklemde baskın gelmeye çalışan iki uç için de geçerlidir. Keza herkes için geçerli değerler olduğunu iddia eden yaklaşımın siyasi iktidarlara kabullendirmekte zorlandığı karar örneklerinin yanı sıra, kendi değer yargılarının herkes için geçerli değerler ile örtüşmediğini gösteren örnekler de ortaya çıkabilmektedir.

Öte yandan, bu denklemdeki iki görüşün çekişmesi yeni değildir. Devlet teorisi bakımından tarihsel süreçte ilk devlet modeli olarak değerlendirilen Site Devleti çöküşü geçtiğinde, Epikürcü Okul ile Stoacı Okul arasındaki çekişme, bugün ulus devletinin egemenlik anlayışı ile küreselleşme anlayışı arasındaki çekişmeye temel oluşturabilir.² Stoacı Okul ile Epikürcü Okulun insan anlayışındaki farklılaşma gibi herkesin yönelmesi beklenen değerler tahayyülü ve her kültürde görelileşen değer yargılarının varlığı iddiası arasındaki ayrışma; hem devlet teorileri konuları bakımından hem de alanın araştırmacıları bakımından halen güncelliğini korumaktadır.³ İnsanın ne olduğu ve toplumsal yaşamda kendini nasıl konuşturduğu sorularına verilecek cevap ile bağlantılı olarak ortaya çıkan bu arayış, temelde küreselleşme ile modern devlet ilişkisine de dayanak alınabilmektedir.⁴ Teorik olarak yukarıda verilen farklılıklar temelinde açıklamalar yapılırken, uygulama bir yörüngede ilerlemektedir. Uygulamada devletler, küresel gelişmelerden payesini almak ya da kendi egemenliklerini dinamik tutmak amacıyla

¹ Kate Nash, *The Cultural Politics of Human Rights Comparing the US and UK*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009) s.71.

² Site devletinin çöküşü sürecinde Epikürcü Okul ile Stoacı Okul arasındaki farklılıklar devlet teorisi ders kitaplarında işlenen ilk konulardandır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oktay Uygun, *Devlet Teorisi*, (İstanbul: XII Levha Yayınları, 2014), s. 133 vd.; Mehmet Akad- Bihterin Vural Dinçkol – Nihat Bulut, *Genel Kamu Hukuku*, (İstanbul: Der Yayınları, 2021), s.33-34.

³Bilindiği üzere Epikürizm ve Stoacılık, antik Yunan felsefesinin iki önemli akımı olup, bireyin mutluluğu ve yaşam amacına ilişkin farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Her iki okul da insanın mutlu bir yaşam sürmesini hedefler, ancak bu mutluluğun nasıl elde edileceği konusunda farklı yaklaşımlar sunarlar. Epikürizm, Epiküros (MÖ 341-270) tarafından kurulan ve mutluluğu en yüksek iyi olarak gören bir felsefi akımdır. Epiküros'a göre, bireyin amacı haz (hedonizm) arayışıdır, ancak burada kastedilen haz anlık veya aşırı fiziksel zevklerden ziyade akılcı ve kalıcı hazdır. Bu da bedeninin acılardan, zihnin ise endişe ve korkulardan arındırılmasıyla mümkün olur. Stoacılık, Zenon (MÖ 334-262) tarafından kurulan bir okul olup, bireyin yaşam amacının erdemli ve doğaya uygun bir yaşam sürmek olduğunu savunur. Stoacılar için mutluluğun anahtarı, dış koşullardan bağımsız olarak bireyin ruhsal sağlığıdır. Yani birey, dışsal olaylar üzerinde kontrolü olmadığını kabul etmeli ve içsel huzuru dış dünyaya bağlamamalıdır. Julia Annas, *The Morality Of Hippiennes*, (New York: Oxford University Press, 1993), s. 334 vd.

⁴ Mehmet Akad- Bihterin Vural Dinçkol – Nihat Bulut, *Genel Kamu Hukuku*, s. 33-34.

bir uluslararası sözleşmeye taraf olabilmektedir. Devletler, uluslararası ilişkilerin doğası gereği yapılan sözleşmeler mucibince yerine getirmeyi vadettikleri birtakım yükümlükler ile elde edecekleri çıkarlar arasında denge gözetirler.⁵ Herhangi bir uluslararası sözleşme ile devletler açısından kurulan denge, devletlerin sözleşme kurulurken rıza gösterdikleri yargılama makamınca takip edilebilir. Bu yargılama yetkisi ya da sözleşmeden doğan beklentileri yerine getirme yükümlülüğü, egemenliğin devredildiği anlamını taşımamaktadır.⁶

Ulusal egemenliğini koruyarak küresel insan hakları siyasetinde etkili olmak isteyen egemenler topluluğuna, uygulamadaki en iyi örneklerinden birini Avrupa Konseyi oluşturmaktadır. 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da imzalanan bir statü⁷ ile kurulan Avrupa Konseyi'nin amaçları; insan haklarının korunması, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve çoğulculuk başta olmak üzere demokratik toplum ilkelerinin sürdürülmesi olarak sayılmaktadır.⁸ Avrupa Konseyi'nin kuruluşunda, İkinci Dünya Savaşı (Soğuk Savaş) sürecinde görülen Nazizm ve faşizmin gibi totaliter rejimlerin insan hakları ve özgürlükleri yıkıcı etkileri belirleyici olmuştur. Bu yıkıcı deneyimlerden çıkarılan temel ilkeler doğrultusunda ırkçılıkla mücadele etmek, hoşgöründen uzak toplum yapısını dönüştürmek, toplum içindeki yabancı düşmanlığını önlemek, sosyal alanlarda dışlanma sorununu gidermek, uyuşturucu madde ve çevre konularındaki sorunlara çözüm aramak yanında Avrupa kültürel benliğinin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamak Avrupa Konseyi'nin idealleri içinde yer almaktadır.⁹ Avrupa Konseyi, ortak değerler ve idealler etrafında toplanan üye devletlerin güçlü bir birlik oluşturması amacıyla çeşitli faaliyetler göstermek üzere yapılanmıştır. Yapısal olarak Avrupa Konseyi'nde stratejik planlamadan, iş programının, bütçenin yönetilmesinden sorumlu olan bir Genel Sekreterlik; üye devletlerin dışişleri bakanı ya da onun yetkilendirdiği bir temsilcisinden oluşan ve Konsey adına hareket eden Bakanlar Komitesi; üye devletlerin parlamentolarından seçilen temsilcilerden oluşan Parlamenterler Meclisi; belediye başkanı gibi yerel otoriterler tarafından seçilmiş temsilcilerden oluşan bir de Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi; İnsan Hakları Komiseri ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bulunmaktadır.¹⁰ Bu organlar içinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi insan haklarının korunması bakımından büyük öneme sahiptir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi'nin mücevheri olarak kabul edilen¹¹ ve yaygın olarak kullanılan kısa adıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde korunan hakların ihlali durumunda yargılama yapan mahkemedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin diğer sözleşmelere nazaran etkin şekilde uygulanmasını sağlayan kurum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'dir. 1959 yılında kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne, sözleşmeye taraf olan ülkelerin gerçekleştirildiği iddia edilebilecek insan hakları ihlalleri ile temellendirilmek kaydıyla bireysel başvuruda bulunabileceği gibi Avrupa Konseyi'ne taraf olan devletler de konseyin amacı doğrultusunda yaşanan ihlallerinden dolayı devletlerarası başvuru yapabilmektedir.¹²

⁵ Bununla birlikte, uluslararası hukuk, tüm devletlerin menfaatine olduğu düşüncesi ile devletlere uluslararası toplumun varlığına saygı gösterme yükümlülüğünü getirmektedir. Uluslararası hukukta erga omnes olarak adlandırılan bu yükümlülükler, tüm devletlerin karşılıklı olarak birbirlerine ve uluslararası topluma karşı uyması gereken yükümlülükleri ifade eder. Bu tür yükümlülükler, insan hakları ihlalleri, soykırım, kölelik yasağı gibi temel konularla ilgilidir. Erga omnes yükümlülükleri, yalnızca belirli bir devlete değil, tüm uluslararası topluma karşı sorumluluk doğurur. Bu tür haklar, evrensel niteliktedir ve herkesin bu kurallara uyması beklenir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Christian J. Tams, *Enforcing Obligations Erga Omnes in International Law*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), s. 8 vd.

⁶ Devletlerin egemenliği, uluslararası hukukun temel ilkelerinden biridir ve uluslararası ilişkilerde devletlerin eşit ve bağımsız olmasını sağlar. Ancak, egemen devletler bazı durumlarda yargı yetkisine tabi tutulabilir. Bu durumlar, uluslararası hukukta çeşitli mekanizmalar ve prensiplerle düzenlenmiştir. Devletlerin uluslararası ve ulusal mahkemeler tarafından yargılanmaması gerektiği fikri, egemen bağımsızlık (sovereign immunity) ilkesiyle korunur. Egemen bağımsızlık ilkesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Malcolm N. Shaw, *International Law*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), s. 621 vd.

⁷ Avrupa Konseyi Statüsü, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020093815001_tur.pdf, E.T. 4 Ağustos 2024.

⁸ Mustafa Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, (Ankara: Orion Kitapevi, 2012), s. 323.

⁹ Avrupa Konseyi'nin ideallerini gösteren açıklama için bkz. Türkiye Dış İşleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_tr.mfa, E.T. 4 Ağustos 2024.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Avrupa Konseyi Yapısı, <https://www.coe.int/en/web/about-us/structure>, E.T. 4 Ağustos 2024.

¹¹ Yaşar Salihpaşaoğlu, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), s. 26-27.

¹² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, m. 33, https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf, E.T. 5 Ağustos 2024.

Bu makalenin sınırlarını ve konusunu; Avrupa Konseyi'nin amacıyla örtüşen ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde korunan hakların ihlal edildiğini iddia eden devletlerin, diğer üye devletler aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yaptığı başvurular oluşturmaktadır. Devletlerarası başvurularda; mahkemenin başvuruları inceleme usulü, karar alma sürecindeki eğilimi ve başvuruların arka planında devletlerin gerekçelerinin ne olduğu sorusu, makalenin temel araştırmasıdır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin devletlerarası başvurularda egemenliğin gözetimi, insan haklarının korunması hassasiyetiyle hareket etmesi ve bir mahkemeden beklenen araştırmayı yaparak kanaate varabilmiş olması gibi yeterlilikler sağlaması beklenmektedir. Bu beklentinin yerine getirilmesi, Avrupa Konseyi'nin istikrarlı olabilmesi ve üye devletlerin hukuk devleti olma iradesi ile hareket edebilmesi bakımından önem arz etmektedir. Doğrudan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne devletlerarası başvuru konusuna odaklanan yabancı literatürde çalışma çeşitliliği görülse de yerli literatürde birkaç çalışma bulunmaktadır. Yerli literatürde makale olarak yayınlanmış iki çalışma öne çıkmaktadır. Bunlardan birisi Prof. Dr. Şeref Gözübüyük tarafından 1991 yılından yayınlanan "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Devlet Başvurusu" başlıklı makale, diğeri Prof. Dr. Selman Karakul tarafından 2020 yılında yayınlanan "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Açılan Devletlerarası Davalar" başlıklı makaledir. Bunların dışında İnsan Hakları Hukuku ve Devlet Teorisi alanında yayınlanmış kitaplar içinde bilgilendirici metinler yer almaktadır. Prof. Dr. İlyas Doğan, Yaşar Salihpaşaoğlu ve Prof. Dr. Mustafa Erdoğan; devletlerarası başvuru sürecine ilişkin konuyu işleyen araştırmacıların bazılarıdır. Konuya ilişkin sınırlı sayıda çalışmanın bulunmasının gerekçesine, başvuru yolunun yaygın olarak kullanılmıyor olması yerleştirilebilir. Öte yandan, Avrupa Konseyi üyesi ülkeler arasında yaşanan siyasi gerilimlerin artması ihtimali, bu başvuru yolunun daha fazla kullanılma olasılığını yükseltmektedir. Konuyu güncel kılan husus; özellikle savaş haberlerinin yaygın olarak işlendiği 21. yüzyılın ilk çeyreğinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin devletlerarası başvurulardaki öneminin artmasıdır. Özellikle Rusya'nın Avrupa Konseyi üyeliğinin sonlanması ve halen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde Rusya aleyhine yapılan başvuruların incelenmeye devam ediyor olması konunun yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Avrupa Konseyi üyesi ülkeler tarafından gerçekleştirilen başvurular, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Rusya aleyhine yapılan başvurulardaki tutumu, Rusya'nın Avrupa Konseyi üyeliğinden ayrılma süreci; başvurulara ilişkin yargılamanın güvenilirliği ve olağan dışı durumlarda çözüm arayışında olan devletlerin planlamaları bakımından yol gösterici ve irdelemeyi gerektirir yeni veriler ortaya koymaktadır.

I. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM)'ne Devletlerarası Başvuru ve İnceleme Usulü

Bilindiği üzere AİHM nezdindeki başvuruların büyük çoğunluğu özel kişiler tarafından yapılan bireysel başvurulardır. Bununla birlikte bir devlet, Avrupa Konseyi üyesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(AİHS)'ne ile ilgili ek protokollere taraf olan başka bir devlete karşı başvuruda bulunabilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sürecinde maddi ve manevi büyük kayıplar yaşamasından sonra bölgede uzlaşmayı sağlamak amacıyla kurumsallaşan Avrupa Konseyi'ne üye ülkeleri gösteren tablo şu şekildedir:

Tablo 1: Avrupa Konseyine Üye Devletler¹³

Kurucu Üye Statüsündeki Ülkeler	Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Türkiye ve Yunanistan
10 Ağustos 2024 Tarihinde Üyeliği Devam Eden Ülkeler	Almanya, Andorra, Arnavutluk, Avusturya, Azerbaycan, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çekya (Başvurular zamanında devletin ismi Çek Cumhuriyetidir), Ermenistan, Estonya, Finlandiya, GKRY, Gürcistan, Hırvatistan, İspanya, İsviçre, İzlanda, Karadağ, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Macaristan, Makedonya, Malta, Moldova, Monako, Polonya, Portekiz, Romanya, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Ukrayna,
Gözlemci Ülkeler	ABD, Japonya, Kanada, Meksika, Vatikan
Üyeliği Sonlanan Ülkeler	Rusya (28 Şubat 1996-16 Mart 2022)

Aslında devletlerarası başvurular ile özel kişiler tarafından yapılan başvurular, insan haklarının korunması bakımından genel olarak birbirine benzerlik göstermektedir. Ancak; bazı noktalarda bireysel başvurulardan ayrılmaktadır. Devletlerarası başvurular için gerekli olan kabul edilebilirlik kriterlerinin, bireysel başvurulara kıyasla daha esnek olduğu söylenebilir.¹⁴ Özellikle usul açısından iki nokta özel kişilerin bireysel başvurularından ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi, özel kişilerin başvurularında başvuru yapan devletin herhangi bir devletin vatandaşı olması şartı aranmaz iken, devletlerarası başvurulara hem başvuru yapan devletin hem de aleyhine başvuru yapılan devletin Avrupa Konseyi üyesi ve AİHS'yi onaylamış bir devlet olması şarttır.¹⁵ İkinci nokta, devletlerarası başvurulara iç hukuk yollarının tüketilmesi şartındaki esnekliktir. Bilindiği üzere özel kişilerin başvurularında, bireysel başvuru yapan kişinin hak ihlali iddiasında bulunduğu devletin iç hukuk yollarını tüketmesi şarttır. Öte yandan; devletlerarası başvurular bakımından, ihlal iddiası kendi vatandaşlarına yönelmiş eylemler istisna olmak üzere, soyut kanunların denetlenmesini de kapsayan ihlal iddialarında iç hukuk yollarının tüketilmesi şartı aranmamaktadır.¹⁶ Esasında, aleyhine başvuru yapılan devletin iç hukuk yollarının tüketilmemesi, başvuruya cevap veren devletlerin yoğun olarak kullandığı savunma başlıklarından birisidir. Ayrıntılarını daha sonra işleyeceğimiz devletlerarası başvurulara, iç hukuk yollarının tüketilmemesi savunmasıyla devletlerin yargısal egemenliklerine saygı duyulması beklentisi yer almaktadır. Keza; halen iç hukukta yargılanmakta olan bir konunun uluslararası mecrada ihlal ile itham edilmesi, yargılanan ülke bakımından işleyen demokratik düzenlerine bir müdahale olarak değerlendirilebilir. Öte yandan; salt bireye yönelen ihlallerin dışında kalan soyut işlemlerin AİHS'de yer alan insan haklarını ihlal ettiği iddiasında, iç hukukta tüketilecek bir yargı yolu olmayabilir. Bu durumda iç hukuk yollarının tüketilmesini beklemeden devletlerarası başvurunun yapılabilmesi, yukarıda açıklandığı üzere Avrupa Konseyi'nde devletlerin ortak sorumluluğu anlayışından türemektedir.

AİHS'nin ilk metninde devletlerarası davalar 24. maddede düzenlenmiş ve AİHK, AİHM ve AK Bakanlar Komitesi'ne denetim sürecinin farklı aşamalarında yetkiler veren AİHS'nin orijinal metninin 24. maddesi uyarınca taraf devletlerden her birinin tek başına veya diğer taraf devletlerle birlikte, sözleşmeye taraf devletlerden herhangi birinin sözleşme hükümlerini ihlal ettiği iddiasıyla AİHK'ya müracaat etme yetkisi bulunmaktaydı.¹⁷ AİHS'nin oluşturduğu denetim mekanizmasının yeniden yapılanmasına ilişkin 11 No'lu Protokolle yapılan değişikliğin ardından devletlerarası başvuruların AİHS'deki dayanağını 33. madde oluşturmaktadır.¹⁸ İlgili düzenlemeye göre; "Her Yüksek Sözleşmeci

¹³ Tablo-1'in benzeri için bkz. Salihpaşaoğlu, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*, s.20; Avrupa Konseyi'nin teşkilatlanma süreci ve üye ülkelerin durumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Türkiye Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_tr.mfa#:~:text=Almanya%2C%20Andorra%2C%20Arnavutluk%2C%20Avusturya,%2C%20Litvanya%2C%20L%C3%BCksemburg%2C%20Macaristan%2C, E.T. 11 Ağustos 2024.

¹⁴ William A. Schabas, *The European Convention on Human Rights*, (New York, Oxford University Press, 2015), s.727.

¹⁵ İlyas Doğan, *İnsan Hakları Hukuku*, (Ankara: Astana Yayınları, 2015), s. 725; Ayrıca devletlerarası başvuru tanım için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Devletlerarası Başvurular, bkz. <https://www.echr.coe.int/en/inter-state-applications>, E.T. 5 Ağustos 2024.

¹⁶ Doğan, *İnsan Hakları Hukuku*, s. 726-727.

¹⁷ Selman Karakul, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Açılan Devletlerarası Davalar", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, (İstanbul 2020), s. 137.

¹⁸ Karakul, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Açılan Devletlerarası Davalar", s. 139.

Taraf, diğer bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'a karşı Sözleşme ve Protokol hükümlerinin ihlali iddiası ile Mahkeme'ye başvurabilir.¹⁹ Devletlerarası başvuru ve inceleme usulünde esas alınan mevzuat ise AİHM İchtüzüğü'dür. İlgili mevzuatlara göre; başka bir devlete karşı AİHM'de dava açmak isteyen herhangi bir devlet, olayların ve iddia edilen ihlallerin açıklamasına yaracak delilleri ortaya koyan imzalı (ilgili devletin temsilcisi tarafından) bir başvuruda bulunmalıdır. (AİHM İchtüzüğü m. 45)²⁰ AİHM önüne taşınan herhangi bir başvuruda, başvuru yapan ve aleyhine başvuru yapılanın bilgilerinin tam ve eksiksiz olması beklenir. Genel olarak her başvuruda gözetilen en belirgin şartlardan birisi, şikâyete konu olayların AİHS'de düzenlenmiş bir hak ile temellendirilmesidir. Esasen yukarıda da açıklandığı üzere devletlerarası başvuruların temelinde, Avrupa Konseyi statüsünün 3. maddesinde düzenlenen üye devletlerin sorumluluğu yer almaktadır.²¹ Ortak güvence olarak karşılık bulan devletlerarası başvuru, AİHS'de düzenlenen her hak ve özgürlüğün korunmasından üye devletlerin ayrı ayrı sorumlu olması prensibine dayanmaktadır. Bu noktada AİHM'ye başvuru yapan devletin doğrudan menfaatine yönelmiş bir ihlal iddiasında bulunması da gerekmez.²² Başvurucu devletin, Avrupa Konseyi statüsünde güdülen amacın bir parçası olarak AİHS'nin ihlal edildiğini iddia etmesi yeterlidir.²³ AİHS'nin ihlalini tespit eden devletin başvurusu, ilgili devletin hem hakkı hem de yükümlülüğü olarak değerlendirilmektedir.²⁴ Öte yandan, AİHM önüne taşınan devletlerarası başvurular bakımından da başvuru yapacak olan devletin şikâyet konusu ettiği vakayı açıklarken delillerini sunması ve ilgili vakayı AİHS'de düzenlenmiş bir hak ile temellendirmesi kabul edilebilirlik bakımından önemlidir. Buna göre; devletlerarası başvuru yapılırken, başvuruda şu bilgilerin yer alması gereklidir (AİHM İchtüzüğü m. 46):²⁵

- (a) Aleyhine başvuruda bulunulan sözleşmeye taraf devletin adı,
- (b) Vakaların açıklaması,
- (c) Başvuruda dayanılan ihlallerin ve ilişkilendirilen delillerin açıklanması,
- (d) Başvurunun kabul edilebilirlik kriterlerine uyulduğuna dair beyan,
- (e) Başvurunun amacı ve zarara dair ileri sürülen iddialardan kaynaklı taraf veya taraflar adına yapılan adil tazmin taleplerinin genel hatları ile belirlenmesi,
- (f) Başvuran devleti temsilen atanan kişi veya kişilerin adı ve adresi,
- (g) Başvuru ile ilgili olduğu belirtilen her türlü belgenin ve özellikle de başvurunun konusuna ilişkin kararların kopyaları.

Yukarıdaki şartları taşıyan bir devletlerarası başvuru yapıldığında, AİHM başvuruyu aleyhine başvuru yapılan devlete bildirir. Bu bildirim amacı, aleyhine başvuru yapılan devletin gerekli savunmalarını, delillerini ve açıklamalarını mahkemeye sunabilmesidir. AİHM, ilgili başvuruyu takip etmek üzere bölümlerden birine yönlendirir. Görevlendirilen bölümün başkanı, başvurunun havale edilmesi üzerine inceleme yapacak daireyi oluşturur. (AİHM İchtüzüğü m. 51)²⁶ Bu noktada, bir devlet adına kabul edilebilirlik aşamasında olan yargılama başlamıştır. Aslında, bir devlet aleyhine başvuru yapılması ile birlikte doğrudan uluslararası yargılamanın başlamış olması uluslararası ilişkiler ve ulusal egemenlik yaklaşımı bakımından tartışmalıdır.²⁷ Uluslararası alanda bir devletin insan hakları ihlali gerekçesi ile yargılama başvuru yapıldığı anda başlaması, ilgili devletin birçok konuda aleyhinedir. İnsan hakları, hukuk güvenliği ve demokrasi ihlallerinin konu yapılabildiği bir başvuruya muhatap olmak; ilgili devletin uluslararası ilişkilerine ve ekonomik politikasına zarar verme potansiyeli taşımaktadır. Bu

¹⁹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf, E.T. 5 Ağustos 2024.

²⁰ AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 5 Ağustos 2024.

²¹ Salihpaşaoğlu, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*, s. 51-52.

²² Doğan, *İnsan Hakları Hukuku*, s. 725.

²³ Halil Kalabalık, *İnsan Hakları Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2013), 257.

²⁴ A. Şeref Gözübüyük, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Devlet Başvurusu*, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, (Ankara 1991), s. 3.

²⁵ AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 5 Ağustos 2024.

²⁶ AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 5 Ağustos 2024.

²⁷ Tomuschat'a göre, devletlerarası başvuru usulü, diplomatik ilişkilerle çözülemeyen insan hakları ihlalleri bakımından uluslararası başvuru mekanizmaları arasında adeta bir son çaredir. Christian Tomuschat, *Human Rights Between Idealism and Realism*, (Oxford: Oxford University Press, 2008), s. 194.

sebeple; devletlerarası başvurularda ön inceleme aşamasının uzun tutularak ciddi delillerin varlığı halinde ve aleyhine başvuru yapılan devletin savunmalarını sunduktan sonra kabul edilebilirliği de kapsayan yargılama aşamasına geçilmesi daha yerinde olabilir.

Mevcut yargılama sürecinde devletlerarası başvurularda inceleme ve karar verme yetkisi kural olarak oluşturulan daireye aittir.²⁸ İhtüzüğün 26. maddesi uyarınca, başvuran ve davalı devletler adına AİHM'e seçilen yargıçlar, davayı incelemek üzere oluşturulan dairenin re'sen üyeleri olarak yer alırlar. Eğer başvuran veya aleyhine başvuru yapılan devlet birden fazlaysa, görevlendirilen dairenin başkanı, tarafların talebi üzerine veya kendiliğinden iki veya daha fazla başvurunun birleştirilmesine karar verebilir. Daire başkanı; taraflara danıştıktan sonra, aynı daireye havale edilen başvurulara ilişkin yargılamaların eş zamanlı olarak yürütülmesine de karar verebilir. (AİHM İhtüzüğü m.42)²⁹ Başvuran veya aleyhine başvuru yapılan devlet birden fazla olması durumunda, daire başkanı, dairede re'sen görev alacak taraf devletlerin yargıçları arasından tek bir yargıcın seçilmesini isteyebilir. Taraflar bu konuda anlaşamaz ise, dairenin başkanı önerilen yargıçlar içerisinde birisini kura ile belirlemektedir. (AİHM İhtüzüğü m.30)³⁰

Yapılan başvuruyu incelemek üzere oluşturulan daire, yargıçlarından birini veya birkaçını raportör yargıç olarak tayin eder. Devletlerarası başvurularda, özel kişilerin başvurularından farklı olarak genellikle birden çok raportör görevlendirilmektedir.³¹ İlgili daire; davalı devletin yazılı görüşlerini sunmasını bekler ve gelen görüşler üzerine başvuran devletin cevaplarını bildirmesi için süre tanır. AİHM'e yapılan devletlerarası başvurularda, savunma için ilgili devlete verilen süre 4 (dört) hafta ile 12 (on iki) hafta arasında değişmektedir. Bu süre, Mahkeme tarafından iletilen resmi yazışmada belirtilir ve başvuru sürecindeki belirli koşullara ve davanın karmaşıklığına bağlı olarak değişebilir. Ancak, AİHM gerektiğinde bu süreyi uzatabilir. Devletlerin savunmalarını hazırlarken ek zamana ihtiyaç duyması halinde, Mahkeme'ye başvurarak süre uzatımı talebinde bulunabilirler. Savunma için verilen süre ve talep üzerine verilecek süre Mahkeme'nin takdirine bağlıdır ve makul gerekçelere dayanmalıdır.³² Raportör yargıçlar, ilgili devletlerin yazılı görüşlerini aldıktan sonra, görevli oldukları daireye ve başkanına, dairenin görevini yerine getirmelerinde yardımcı olabilecek belgeleri ve kabul edilebilirlik hakkında raporlarını sunarlar. (AİHM İhtüzüğü m. 48, 51)³³ Daire; raportör yargıçların değerlendirmelerini de dikkate alarak, tarafları duruma ilişkin başka görüşleri varsa yazılı olarak sunmaya davet edebilir. Daire başkanı, re'sen ya da taraflardan birinin veya birkaçının talebi üzerine duruşma yapılmasına karar verebilir. (AİHM İhtüzüğü m.51)³⁴ Daire veya bölüm başkanı, önüne gelen bilgi ve raporları değerlendirerek başvuruyu tamamen veya kısmen kabul edilemez olarak değerlendirebileceği gibi, taraflardan vakalar hakkında başka bilgi ve belgeleri sunmasını da talep edebilir. (AİHM İhtüzüğü m. 54)³⁵ İlgili başvuru hakkında kısmen veya tamamen kabul edilemezlik kararı verilirse, başvuru kısaca gerekçelendirilerek ilgili devletlere bildirilir. (AİHM İhtüzüğü m.54)³⁶ Bazen devletlerarası başvurularda tedbir talep edilmiş olabilir.³⁷ Karar alma sürecine benzer

²⁸ Doğan, *İnsan Hakları Hukuku*, s. 729.

²⁹ AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 5 Ağustos 2024.

³⁰ AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 5 Ağustos 2024.

³¹ Doğan, *İnsan Hakları Hukuku*, s.729.

³² AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 6 Ağustos 2024.

³³ AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 6 Ağustos 2024.

³⁴ AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 6 Ağustos 2024.

³⁵ AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 6 Ağustos 2024.

³⁶ AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 6 Ağustos 2024.

³⁷ Talep edilebilecek geçici tedbirlerlere (interim measures) örnek olarak şunlar verilebilir: Sivil halkın korunması kararı (Saldırı veya çatışmalar sırasında sivillerin zarar görmesini önlemek amacıyla alınan tedbir), yaşama hakkının korunması kararı (Ölüm riski taşıyan durumlarda müdahalelerden kaçınılması tedbiri), mal ve mülk güvenliğinin sağlanması kararı (Maddi zararları önlemek için alınan tedbir), yargılamanın sonucunu bekleme kararı (İhlallerin sürdürülmemesi için önleyici tedbirler). Bu tedbirler, ciddi insan hakları ihlallerini engellemeye yönelik acil talepler niteliğindedir. "Ukrayna v. Rusya (Kırım)" davasında AİHM, Rusya'nın Kırım'da kontrolü ele geçirmesiyle ilgili iddialar üzerine Ukrayna'nın talebiyle geçici tedbir kararı vermiştir. Mahkeme, Rusya'nın Kırım'daki sivil halka zarar verecek herhangi bir eylemde bulunmaması ve halkın güvenliğini sağlaması gerektiğine hükmetmiştir. Bu tedbir, çatışma sırasında sivil hakların korunmasına yönelik acil bir

şekilde, tedbir talebi daire veya bölüm başkanı tarafından açıklamalarından sonra değerlendirilir. Tedbir talebi kabul edilmez ise başvurucaya özet bir gerekçe ile bildirilir. (AİHM İktüzüğü m.54.) Daire esas yönünden incelenebilir bir başvuru olup olmadığını, tarafların vakaya ilişkin görüşlerini sorduktan sonra verir. İnceleme sürecinde kabuledilebilirlik kararını verdikten sonra, iddialar etrafında taraflar dostane çözüme davet edilir. Eğer dostane çözüm olursa, daire tarafından davanın listeden çıkartılmasına karar verilir. Bu durum bakanlar komitesine bildirilir. (AİHM İktüzüğü m. 43, m. 54, m. 56)³⁸ Dostane çözüme ulaşılamaz ise, daire esasa ilişkin kararını verir. Kararın gerekçesi ve karar oylaması (oy çokluğu ya da oy birliği ile alınıp alınmadığı), başvurunun taraflarına ve davaya ilişkin üçüncü taraflara³⁹ bildirilir. (AİHM İktüzüğü m. 54, m. 58)⁴⁰ Bu noktada mahkemenin tarafların ileri sürdüğü iddialar ve savunma doğrultusunda dosya üzerinde kanaate vardığı görülmektedir. Mahkemenin inceleme sürecinde iddiaları yerinde inceleme olanağı olmamaktadır. İddialar ve savunmalar ekseninde kanaate varabilmek, mahkemenin kararında yanılma ihtimalini arttırmaktadır.

II. AİHM'de Devletlerarası Başvurular ve Temelleri

A. Devletlerarası başvurulara ilişkin genel veriler

Devletlerarası başvurunun erga omnes niteliğinin karşılığı olarak; bir devletin aleyhine başvuru yapıldığında, başvuran devlet vatandaşlarından birine zarar verdiğini iddia etmek ya da özel menfaatinin ihlal edildiğini göstermek zorunluluğu bulunmamaktadır.⁴¹ Devletlerarası başvurunun herhangi bir birey için telafi araması gerekmez, bunun yerine 'Avrupa'nın kamu düzeninin' korunmasına hizmet etmesi esastır.⁴² Bu husus göz ardı edildiğinde, iddiada bulunan devletin her vakayı bir hakla temellendirmesi şartı aranır. Ancak; mağdur olarak doğrudan, dolaylı veya potansiyel bir hukuki menfaat göstermesi gereken bireysel başvuru sahibinin aksine, bir Devletin başka bir Devlete karşı başvuruda bulunurken herhangi bir özel hukuki menfaat göstermesinden ziyade Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uyulmasına ilişkin genel durumu belirlemesi durumunda başvuru kabul edilebilir. Bu sebeple, devletlerarası başvurular özel kişilerin başvurularından farklı olarak genellikle devletlerin olağanüstü dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Özel kişilerin AİHM'ye yaptığı bireysel başvuruların da devletlerin olağan dönemlerine nazaran olağanüstü dönemlerinde daha yoğun olduğu iddia edilebilir. Ancak devletlerarası başvuruların olağan dönemlerde ortaya çıkması istisna denebilecek seviyededir. Devletlerarası başvurular; bazen Avrupa Konseyi üyesi devletlerin aralarında yaşanan şiddet vakalarının, bazen bir devletin kendi içerisinde yaşadığı darbe ve benzeri karışıklıkların, bazen de devletlerin terör örgütleri ile verdiği mücadelenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Olağan dönemlerde devletlerarası başvuruların olmamasının sebebi, devletlerin birbirlerine karşı yapacakları başvuru sonucunda uluslararası ilişkilerinin zarar görmesi ihtimalidir.

Verileri incelemek için AİHM'nin devletlerarası başvurulara ilişkin açıklamaları ve içtihatları yayınladığı internet sayfasına bakıldığında; 6 Ağustos 2024 tarihi itibarıyla AİHM önünde bekleyen 14 (on dört),

tedbir olarak alınmıştır. *Ukrayna v. Rusya (Kırım)*, (no: 20958/14 et 38334/18), <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-235138>, E.T. 30 Eylül 2024.

³⁸ AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 6 Ağustos 2024.

³⁹ AİHM önünde görülen devletlerarası başvurunun tarafı olmamakla birlikte ilgili davaya davanın kendilerini etkilediğini savunan devletler müdahil olabilirler. Devletlerarası başvurularda, üçüncü taraf olmak isteyen devletin davada bir menfaati olduğunu, başvuruya konu olan ihlallerin kendisini etkilediğini belirterek mahkemeye müdahil olma başvurusunda bulunması gerekir. Mahkeme, üçüncü tarafın sunduğu bilgi ve görüşlerin davaya katkı sağlayacağına kanaat getirirse müdahaleye izin verebilir. AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 30 Eylül 2024.

⁴⁰ AİHM İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 6 Ağustos 2024.

⁴¹ İnsan hakları sözleşmelerinin büyük kısmı 10 sözleşmede güvenceye alınan hakların erga omnes yükümlülükler çerçevesinde korunmasını engelleyici hüküm içermemektedir. Bu konuda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS veya Sözleşme) istisnai bir düzenleme içermektedir. AİHS'nin 55. maddesine göre taraf devletler özel uzlaşma halleri dışında, Sözleşme'nin yorumlanması ve uygulanmasından kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümünde Sözleşme dışındaki hukuki yollara müracaat etmemeyi taahhüt etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karakul, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Açılan Devletlerarası Davalar", s. 134.

⁴² William A. Schabas, *The European Convention on Human Rights*, s. 728.

tamamlanan 23 (yirmi üç) olmak üzere toplam 37 (otuz yedi) devletlerarası başvuru görülmektedir.⁴³ AİHM nezdinde ihlal iddiasıyla aleyhine devletlerarası başvuru yapılan ülke sayısı 11 (on bir)'dir. Bu ülkeler arasında aleyhine en çok başvuru yapılan ülkeler sıralaması; Rusya, Türkiye, Bileşik Krallık, Azerbaycan, Ermenistan, Yunanistan ve diğerleri şeklindedir. Yakın zamana kadar ilk sırada Türkiye görünmekteyken, son gelişmelerden sonra ilk sırayı Rusya almıştır. Rusya'ya karşı toplam 14 (on dört) başvuru yapılmış olup, bunlardan 9(dokuz) tanesi tamamlanmış (beş) tanesi ise bekleyen durumdadır. Ayrıntılarına aşağıda değinileceği üzere, Rusya'ya karşı yapılan başvuruların genellikle tamamlananmış olanları Gürcistan ile yaşadığı çatışmalar iken devam eden başvuruların çoğunluğu halen sürmekte olan Ukrayna ile yaşadığı çatışmalardır. İkinci sırayı Kıbrıs Barış Harekâtı ve 1980 darbesi sebebiyle aleyhine birçok başvuru yapılan Türkiye almaktadır. Üçüncü sırada yer alan Birleşik Krallık aleyhine yapılan başvurular, İrlanda Cumhuriyeti'nin bağımsızlık mücadelesi ve Birleşik Krallık tarafından Kıbrıs'ta gerçekleştirilen sömürü faaliyetlerine dayandırılmaktadır. Daha sonra Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan çatışmalardan kaynaklı iki devlet gelmektedir. Azerbaycan'a karşı yapılan başvuruların tamamı bekleyen durumdadır. Ermenistan'a ve Yunanistan'a karşı 2 (iki) başvuru yapılmıştır. İtalya, Danimarka, Ukrayna, Çekya (Çek Cumhuriyeti) ve Hırvatistan'a karşı birer başvuru yapılmıştır. AİHM'nin devletlerarası başvurulara ilişkin yukarıda sayılan içtihatları ve istatistikleri gösteren internet sayfasından alınan verilerden oluşturulan tablo şu şekildedir:

Tablo 2: Aleyhine Başvuru Yapılan Devletler ve İddialar ile Bağlantılı Vakalar⁴⁴

AİHM'de Aleyhine Başvuru Yapılan Devletler	AİHM'de Başvuruyu Yapan Ülkeler	İddialar ile Bağlantılı Vakalar
1. Rusya	Ukrayna	Rusya & Ukrayna Savaşı ⁴⁵
	Gürcistan	Rusya & Gürcistan Savaşı ⁴⁶
2. Birleşik Krallık	İrlanda	İrlanda Cumhuriyeti & Birleşik Krallık Savaşı ⁴⁷
	Yunanistan	Birleşik Krallık & Kıbrıs Sömürüsü ⁴⁸
3. Türkiye	Kıbrıs	Türkiye & Kıbrıs Barış Harekâtı ⁴⁹
	Danimarka	Türkiye & PKK Terör Örgütü Mücadelesi ⁵⁰
	Ermenistan	Azerbaycan & Ermenistan Dağlık Karabağ Harekâtı ⁵¹

⁴³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Devletlerarası Başvurular, <https://www.echr.coe.int/en/inter-state-applications>, E.T. 6 Ağustos 2024.

⁴⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Devletlerarası Başvurular, <https://www.echr.coe.int/en/inter-state-applications>, E.T. 6 Ağustos 2024.

⁴⁵ Ukrayna ve Rusya arasında birden fazla başvuru olmuştur. Kararların listesi ve ayrıntıları hakkında bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Devletlerarası Başvurular, <https://www.echr.coe.int/en/inter-state-applications>, E.T. 12 Ağustos 2024; Ukrayna v. Rusya, (no. 49537/14, 20958/14, 55855/18, 20958/14 ve 38334/18), <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%22fulltext%22:%2255855/18%22,%22sort%22:%22kdate%20Descending%22,%22languageisocode%22:%22ENG%22>, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁴⁶ Gürcistan ve Rusya arasında birden fazla başvuru olmuştur. Kararların listesi ve ayrıntıları hakkında bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Devletlerarası Başvurular, <https://www.echr.coe.int/en/inter-state-applications>, E.T. 12 Ağustos 2024; Gürcistan v. Rusya, (39611/18, 61186/09, 38263/08, 38263/08, 13255/07), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-189019%22>, E.T. 9 Ağustos 2024.

⁴⁷ İrlanda ve Birleşik Krallık arasında birden fazla başvuru olmuştur. Kararların listesi ve ayrıntıları hakkında bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Devletlerarası Başvurular, <https://www.echr.coe.int/en/inter-state-applications>, E.T. 12 Ağustos 2024

⁴⁸ Yunanistan v. Birleşik Krallık, (no. 176/56, 299/57), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-142535%22>, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁴⁹ Kıbrıs ve Türkiye arasında Kıbrıs Barış Harekâtı sebebiyle birden fazla başvuru olmuştur. Kararların listesi için bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Devletlerarası Başvurular, <https://www.echr.coe.int/en/inter-state-applications>, E.T. 12 Ağustos 2024; İlgili başvurular hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özde Dereboylular – Perçem Arman, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kıbrıs'la İlgili Verdiği Kararların KKTC ve Türkiye'ye Etkisi", <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2018-136-1777>, E.T. 12 Ağustos 2024; Kıbrıs v. Türkiye, (no. 25781/94, 8007/77, 6780/74 ve 6950/75), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-74150%22>, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁵⁰ Danimarka v. Türkiye, (34382/97), <https://www.echr.coe.int/w/denmark-v-turkey-no-34382/97->, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁵¹ Ermenistan v. Türkiye, (43517/20) <https://www.echr.coe.int/w/armenia-v-turkey-no-43517/20->, E.T. 12 Ağustos 2024.

		Fransa, Danimarka, Hollanda, İsveç	1980 Askeri Darbesi ⁵²
4.	Azerbaycan	Ermenistan	Azerbaycan & Ermenistan Çatışmaları ⁵³
5.	Ermenistan	Azerbaycan	Azerbaycan & Ermenistan Çatışmaları ⁵⁴
6.	Yunanistan	Danimarka, Norveç, İsveç, Hollanda	1967 Askeri Darbesi ⁵⁵
7.	İtalya	Avusturya	Güney Tirol Sorunu ⁵⁶
8.	Danimarka	Letonya	Letonya Vatandaşının Üçüncü Ülkeye İadesi ⁵⁷
9.	Ukrayna	Rusya	Rusya & Ukrayna Savaşı ⁵⁸
10.	Çekya (Çek Cumhuriyeti)	Lihtenştayn	Lihtenştayn Vatandaşlarının Mülkiyet Hakkı ⁵⁹
11.	Hırvatistan	Slovenya	Sloven Bankasının Alacakları ⁶⁰

B. Rusya aleyhine başvuruların temelleri

Tabloda görüldüğü üzere aleyhine başvuru yapılan devletler sıralamasında ilk sırada yer alan Rusya'nın tüm dosyaları Gürcistan ve Ukrayna ile yaşamış olduğu çatışmalarla ilişkilidir. Başvuruların 7 (yedi) tanesinde Gürcistan, 7 (yedi) tanesinde Ukrayna başvuru devlet durumundadır. Gürcistan'ın Rusya aleyhine yaptığı ilk başvuru, 2006 sonbaharında Rusya Federasyonu'nda "Gürcü vatandaşlarını tutuklama, gözaltına alma ve sınır dışı etme konusunda koordineli bir politika" benimsediği iddiasına dayanmaktadır. Gürcistan ile Rusya arasında yaşanan bu gerilim, Güney Osetya bölgesinde 2008 yılında meydana gelen savaşın öncü vakalarıdır. AİHM; Rusya'nın yaklaşık 1500 Gürcistan vatandaşına karşı gerçekleştirdiği uygulama sebebiyle AİHS'ni ihlal ettiğine karar vermiştir. Mahkeme; Rusya Federasyonu'nda Gürcistan vatandaşlarını tutuklama, gözaltına alma ve sınır dışı etme konusunda koordineli bir politikanın yürürlüğe konulduğunu ve bunun Sözleşme içtihatları açısından idari bir uygulama teşkil ettiğini belirtmiştir.⁶¹ Mahkeme; 21 Ocak 2021 tarihinde Gürcistan lehine verdiği kararda, Güney Osetya ve Abhazya'da, Gürcü vatandaşlarının Rusya destekli güçler tarafından kötü muameleye maruz kaldığını ve bu durumun özellikle sözleşmenin 2. (yaşam hakkı), 3. (işkence yasağı), 5. (özgürlük ve güvenlik hakkı) ve 8. (özel yaşama ve konuta saygı) maddelerini ihlal ettiğini tespit etmiştir. AİHM, çatışmanın sona ermesinden sonra bu bölgelerin fiilen Rusya'nın kontrolü altında olduğunu ve Rusya'nın bu ihlallerden sorumlu olduğunu belirlemiştir.⁶² Gürcistan ve Rusya arasında

⁵² 1980 Darbesi sebebiyle Fransa, Danimarka, Hollanda ve İsveç'in Türkiye aleyhine başvuruları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, *İnsan Hakları Teorisi*, s. 729; Salihpaşaoğlu, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*, s. 53.

⁵³ Azerbaycan v. Ermenistan, (no. 39912/22), <https://www.echr.coe.int/w/azerbaijan-v.-armenia-ii-no.-39912/22->, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁵⁴ Ermenistan ve Azerbaycan arasında birden fazla başvuru olmuştur. Kararların listesi için bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Devletlerarası Başvurular, <https://www.echr.coe.int/en/inter-state-applications>, E.T. 12 Ağustos 2024; Ermenistan v. Azerbaycan, (no. 15389/22, 42445/21, 33412/21, 42521/20), <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22fulltext%22:%2215389/22%22,%22languageisocode%22:%22ENG%22>}, E.T. 14 Ağustos 2024.

⁵⁵ Danimarka, Norveç, İsveç ve Hollanda v. Yunanistan, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Denmark_v_Greece, E.T. 12 Ağustos 2024; Danimarka, Norveç, İsveç, Hollanda v. Yunanistan, (no. 4448/70, 3321/67 - 3323/67 ve 3344/67), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-95638%22>}, E.T. 13 Ağustos 2024.

⁵⁶ Avusturya v. İtalya, (no. 788/60), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-115598%22>}, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁵⁷ Letonya v. Danimarka, (no. 9717/20), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-203914%22>}, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁵⁸ Rusya v. Ukrayna, (no. 36958/21), <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:%22003-7085775-9583164%22>}, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁵⁹ Lihtenştayn v. Çek Cumhuriyeti, (no. 35738/20), <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:%22003-6769236-9041940%22>}, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁶⁰ Slovenya v. Hırvatistan, (no. 54155/16), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-206897%22>}, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁶¹ Gürcistan v. Rusya, (39611/18, 61186/09, 38263/08, 38263/08, 13255/07), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-189019%22>}, E.T. 9 Ağustos 2024.

⁶² Gürcistan v. Rusya, (39611/18, 61186/09, 38263/08, 38263/08, 13255/07), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-189019%22>}, E.T. 9 Ağustos 2024.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra süregiden gerilimli ilişkinin tezahürü olarak değerlendirilebilecek AİHM başvurusu, iki ülke arasındaki çekişmeyi uzlaşmayla çözememiştir.

Rusya, öteden beri rahatsızlık duyduğu Gürcistan'ın Batı yanlısı tutumundan kaynaklı birtakım sert politikaları yürürlüğe koymuştur. Rusya'nın Gürcistan'a karşı politikasının sertleşmesindeki nedenlerin başında Saakaşvili'nin Batı ile ilişkileri geliştirme ve derinleştirme çabaları olarak gösterilebilecek NATO'ya üyelik talebi, ABD yanlısı politikaları ve enerji alanında Rusya'nın tekeline kırarak devreden çıkartacak enerji projelerine destek vermesi gösterilmektedir.⁶³ Rusya, Gürcistan'ın tutumu karşısında Güney Osetya bölgedeki etkisini artırmış ve bu gücü Gürcistan'a karşı bir koz olarak kullanmaktan çekinmemiştir. Rusya'nın bu politikasının temelinde Gürcistan üzerindeki Batı'nın hâkimiyeti kırmaktır. Başlangıçta, Gürcistan-Güney Osetya çekişmesi olarak beliren gerilimin, daha geniş anlamda Rusya ile Gürcistan arasındaki ilişkileri savaşa sürüklemiştir.⁶⁴ İki Avrupa Konseyi devlet arasındaki gerilim, yukarıda açıklanan devletlerarası başvuru olarak AİHM önünde görülmüştür.

AİHM önüne taşınan Ukrayna ve Rusya başvuruları bakımından durum silahlı çatışmalar temelinde Gürcistan ve Rusya arasında yaşanan gerilimden çok farklı değildir. Batı ve Rusya arasındaki çekişmenin coğrafi olarak en önemli cephesini Ukrayna devletinin konuşlanmış olduğu yer oluşturmaktadır. Hem Batı hem de Rusya; cephe olarak gördüklerin coğrafi bölgenin öneminin farkında olarak, Ukrayna üzerindeki hegemonyalarını sürdürmek istemiştir ve günümüzde bu mücadelelerini devam ettirmektedir. Bu sebeple; Kırım ile birlikte dil, etnik yapı, din/mezhep bakış açısı, Batı ya da Rusya yanlısı kültürel ve ekonomik toplumsal tutumlar, Rusya ya da Batı tarafından Ukrayna içinde uluslararası sorun haline getirilmektedir.⁶⁵ İki devlet arasında uzun zamandır yaşanmakta olan gerilim, Rusya Ukrayna savaşına dönüşmüştür. Bu gerilim süreci ve savaş, Avrupa Konseyi ve AİHM önüne devletlerarası başvuru olarak taşınmıştır. Ukrayna ve Rusya arasındaki ilk devletlerarası başvuru; 2014 yılında Kırım Tatar etnik grubuna mensup bir Ukrayna vatandaşı olan Dzhemilov'un, Rus makamlarının kendisine karşı yürüttüğü cezai kovuşturma kapsamında özgürlüğünden yoksun bırakılması ve gördüğü muamele hakkında şikâyete dayanmaktadır. İlgili vatandaşın aynı zamanda bireysel başvuruda bulunmuş olması sebebiyle, iki devletin rızasına müteakip başvuru işleminden kaldırılmıştır.⁶⁶ Aynı yıl Ukrayna Rusya'nın Kırım'da sistematik olarak etnik ve mezhepsel ayrımcılık ve insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiğini iddia eden başvurusunu yapmıştır.⁶⁷ Ukrayna'nın Rusya aleyhine başvuruları özetle Rusya'nın Kırım'da uyguladığı askeri müdahaleye dayanmaktadır. Müdahale esnasında Rusya'nın Kırım'da bulunan mahkûmları kendi egemenliği altında olan hapisanelere naklettiğini, idari olarak Kırım'da sözleşmede güvence altına alınan birçok hakkı ihlal ettiğini iddia etmiştir.⁶⁸ Kırım'ın Rusya tarafından 2014 yılında ilhak edilmesinden sonra Ukrayna, Rusya'ya Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurmuştur. Başvuru; Kırım'ın ilhaki ve doğu Ukrayna'daki çatışmalara bağlı olarak ortaya çıkan insan hakları ihlallerini konu almıştır. Ukrayna, Kırım'ın ilhaki sürecinde Rusya tarafından gerçekleştirilen operasyonlar sırasında sivillerin öldürüldüğünü ve yaşam hakkının ihlal edildiğini öne sürmüştür. Rusya'nın Kırım'da yaşayan Ukrayna yanlısı kişiler ve Tatarlar başta olmak üzere belirli gruplara işkence, kötü muamele ve keyfi tutuklama eylemlerinde bulunduğu Ukrayna

⁶³ Ebru Oğurlu, "Ağustos 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya Politikası", *Avrasya Etüdüleri*, Cilt 38, Sayı. 2, (Ankara 2010), s. 104.

⁶⁴ Oğurlu, "Ağustos 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya Politikası", s.104.

⁶⁵ Şaban Öztürk, "Rusya-Ukrayna Savaşı Üzerinden Uluslararası Sisteme Dair Bir Değerlendirme", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Dicle Üniversitesi'nin 50. Yılına Özel 50 Makale)*, (Diyarbakır 2023), s.457.

⁶⁶ Ukrayna v. Rusya, (no. 49537/14, 20958/14, 55855/18, 20958/14 ve 38334/18), <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%7B%22fulltext%22:%5B%2255855/18%22%2C%22sort%22:%5B%22kdate%20Descending%22%2C%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%2C%22E.T.%22%5D%7D>, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁶⁷ Ukrayna v. Rusya, (no. 49537/14, 20958/14, 55855/18, 20958/14 ve 38334/18), <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%7B%22fulltext%22:%5B%2255855/18%22%2C%22sort%22:%5B%22kdate%20Descending%22%2C%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%2C%22E.T.%22%5D%7D>, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁶⁸ Ukrayna v. Rusya, (no. 49537/14, 20958/14, 55855/18, 20958/14 ve 38334/18), <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%7B%22fulltext%22:%5B%2255855/18%22%2C%22sort%22:%5B%22kdate%20Descending%22%2C%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%2C%22E.T.%22%5D%7D>, E.T. 12 Ağustos 2024.

tarafından iddia edilmiştir. Ukrayna, Rusya'nın Kırım'da kamu mülklerine ve özel mülklere yasadışı bir şekilde el koyduğunu ve insanların mülkiyet haklarını ihlal ettiğini belirtmiştir. Ocak 2021'de AİHM, Ukrayna'nın başvurusu hakkında kabul edilebilirlik kararı vermiş ve Ukrayna'nın Rusya'ya karşı bazı iddialarının Mahkeme önünde incelenmeye devam edebileceğini belirtmiştir. Mahkeme, 27 Şubat 2014'ten itibaren Kırım'da Rusya'nın etkin kontrolü olduğu sonucuna varmış, bu nedenle bu tarihten sonraki olaylardan Rusya'nın sorumlu olabileceği vurgulamıştır.⁶⁹ Kırım meselesine ilişkin AİHM önünde bekleyen ve Ukrayna ile Rusya arasında görülen devletlerarası başvurularının bazıları şu şekildedir: Ukrayna v. Rusya, başvuru no. 20958/14, başvuru tarihi 13 Mart 2014; Ukrayna v. Rusya, başvuru no. 38334/18, başvuru tarihi 10 Ağustos 2018. Başvurular; Rusya Federasyonu'nun Kırım'da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen Yaşam Hakkını (AİHS Madde 2), İşkence ve İnsanlık Dışı Muamele Yasağını (AİHS Madde 3), Mülkiyet Hakkını İhlali (AİHS Ek 1 No'lu Protokol, Madde 1), Özgürlük ve Güvenlik Hakkını (AİHS Madde 5), Adil Yargılanma Hakkını (AİHS Madde 6), Toplanma ve İfade Özgürlüğünü (AİHS Madde 10 ve Madde 11) ve Ayrımcılık Yasağını (AİHS Madde 14) ihlal ettiğini iddia etmektedir. Kırım ile ilgili başvurular, hem Kırım Özerk Cumhuriyeti'ni hem de Sivastopol Şehri'ni kapsamaktadır. Kırım ile ilgili başvurulara Büyük Daire tarafından kısmen kabul edilebilirlik kararı verilmişken, esasa ilişkin nihai karar bekleyen durumundadır.⁷⁰

Ukrayna ve Rusya arasındaki bir başka başvuru 29 Kasım 2018 tarihinde yapılmıştır. İlgili başvuru 55855/18 numarasıyla kaydedilmiştir. Başvurunun gerekçesi, 2018'de Kerç Boğazı'nda üç Ukrayna donanma gemisinin ve mürettebatının ele geçirilmesine yol açan deniz olayıyla ilgilidir. Dava şu anda Mahkemenin Birinci Bölümünde beklemektedir.⁷¹ Bekleyen başvurular açısından ihlal iddiaları yeni eklemelerle geliştirilebilir olmak ile birlikte devletlerarası başvurularda sözleşmenin birçok maddesinin ihlal edildiği ileri sürülmektedir. Ukrayna'nın Kerç Boğazı ile ilgili başvurusunda da, Rusya'nın Ukrayna gemilerine ateş açarak mürettebatın hayatını tehlikeye attığını, denizcilerin hukuka aykırı bir şekilde gözaltına alınması ve Rusya'da alıkonulmasının özgürlük ve güvenlik haklarını ihlal ettiğini iddia etmiştir.⁷²

Ukrayna ve Hollanda'nın birlikte Rusya'ya karşı yaptıkları başvurular da Rusya Ukrayna savaşının uzantısı olarak gerçekleşmiştir. Başvurular sırasıyla 8019/16, 43800/14 ve 28525/20, numaralarıyla kaydedilmiştir. Başvurular; 1 Mart 2014, 13 Haziran 2014 ve 10 Temmuz 2020 tarihinde gerçekleşmiştir. İlgili başvuruların dayanağı Temmuz 2014'te düşürülen Malezya Havayolları MH17 sefer sayılı uçağının düşmesi ve Doğu Ukrayna'daki olaylar olarak gösterilmiştir. Bu başvuruda, uçakta hayatını kaybedenlerden dolayı yaşam hakkının ihlal edildiği iddia edilmektedir. İlgili başvurular Büyük Daire'de beklemededir.⁷³ Rusya'nın Ukrayna karşısında yaptığı tek başvuruda da benzer iddialar yer almaktadır. İlgili başvuruda Rusya, Ukrayna'yı; öldürmeler, kaçırmalar, zorla yerinden etme, oy kullanma hakkına müdahale, Rus dilinin kullanımına ilişkin kısıtlamalar, Rus elçiliklerine saldırılar,

⁶⁹ Ukrayna v. Rusya, (no. 49537/14, 20958/14, 55855/18, 20958/14 ve 38334/18), <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%22fulltext%22:%2255855/18%22,%22sort%22:%22kdate%20Descending%22,%22languageisocode%22:%22ENG%22>, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁷⁰ Ukrayna v. Rusya, (no. 49537/14, 20958/14, 55855/18, 20958/14 ve 38334/18), <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%22fulltext%22:%2255855/18%22,%22sort%22:%22kdate%20Descending%22,%22languageisocode%22:%22ENG%22>, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁷¹ Ukrayna v. Rusya, (no. 49537/14, 20958/14, 55855/18, 20958/14 ve 38334/18), <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%22fulltext%22:%2255855/18%22,%22sort%22:%22kdate%20Descending%22,%22languageisocode%22:%22ENG%22>, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁷² Ukrayna v. Rusya, (no. 49537/14, 20958/14, 55855/18, 20958/14 ve 38334/18), <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%22fulltext%22:%2255855/18%22,%22sort%22:%22kdate%20Descending%22,%22languageisocode%22:%22ENG%22>, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁷³ Ukrayna v. Rusya, (no. 49537/14, 20958/14, 55855/18, 20958/14 ve 38334/18), <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%22fulltext%22:%2255855/18%22,%22sort%22:%22kdate%20Descending%22,%22languageisocode%22:%22ENG%22>, E.T. 12 Ağustos 2024.

Kuzey Kırım Kanalı'nda Kırım'a su temininin kapatılması ve Malezya Havayolları'nın MH17 sefer sayılı uçağındaki kişilerin ölümü olaylarından sorumlu olduğunu iddia etmektedir.⁷⁴

Avrupa Konseyi, Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan savaş sebebiyle önemli yıpranmalar yaşamıştır. AİHM, Rusya ve Ukrayna gerilimi sırasında yapılan devletlerarası başvurunun savaş sürecinde arttığına şahit olmuştur. Avrupa Konseyi; Rusya ve Ukrayna savaşı sebebiyle Rusya'nın üyeliğini 16 Mart 2022 tarihinde sonra sonlandırmıştır. Rusya'nın Avrupa Konseyi üyeliğinden ihracına gerekçe olarak, yukarıda açıklanan Avrupa Konseyinin amacına ilişkin düzenlemeler içeren statünün üçüncü maddesinde korunan değerlerin ihlal edildiğine vurgu yapılmıştır. Rusya, AİHM nezdinde aleyhine yapılan başvurulara Avrupa Konseyi üyeliği sonlanıncaya kadar cevap sunarken, üyelik sona erdikten sonra herhangi bir cevap ya da belge sunmamıştır. Rusya; ihraç kararı alınmadan bir gün önce, 15 Mart 2022 tarihinde, Avrupa Konseyi üyeliğinden çekilme talebini de iletmıştır. Rusya'nın Avrupa Konseyi'ne ilettiği yazının içeriği şu şekildedir:⁷⁵

“Sayın Genel Sekreter, Avrupa Konseyinde Rusya Federasyonu'na karşı alınan ayrımcı kararlar bizi bu organizasyondan ayrılmaya zorlamaktadır. Statünün 7. maddesi uyarınca Rusya'nın Avrupa Konseyinden çekilmesini size bildiriyorum. Kıtadaki ortak insani ve hukuki alanla ilgili olarak atılan bu adımın sonuçlarından doğan bütün sorumluluk gerilimi kasten tırmandıranlara ve jeopolitik hedeflerine ulaşmak amacıyla organizasyonu bir araç haline getirenlere aittir. Rusya ve vatandaşlarına yönelik emsali görülmemiş yaptırım baskısı göz önüne alındığında, Avrupa Konseyinden kendi şartlarımıza göre çekilme hakkımızı saklı tutuyoruz. Ayrıca Rusya Federasyonu'nun 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini sözleşmenin 58/1. maddesi uyarınca feshetme konusundaki niyeti hakkında sizi bilgilendiriyorum.”⁷⁶

Rusya'nın Avrupa Konseyi'nden ihraç edilmesi, Rusya'ya karşı AİHM'ye yapılmış olan başvuruların otomatik olarak iptal edilmesine yol açmamaktadır. İhraç tarihi olan 16 Mart 2022'ye kadar işlenmiş olan ihlallerle ilgili başvurular AİHM'nin yargılama yetkisi dâhilindedir. Yani bu tarihe kadar meydana gelen insan hakları ihlalleriyle ilgili başvurular AİHM tarafından ele alınabilir. Öte yandan, Rusya'ya karşı yeni başvuru yapabilmek mümkün değildir. Ukrayna'nın Rusya'ya karşı yaptığı devletlerarası başvurular hala AİHM'nin önünde görülmeye devam edebilmekte ancak ihraç sonrası ortaya çıkan ihlallerle ilgili yeni başvurular AİHM'nin yetkisi dışında kalacağından kabul edilmeyecektir. Halihazırda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Ukrayna'ya karşı Rusya ve Ukrayna ve Hollanda'ya karşı Rusya olmak üzere, Temmuz 2014'te MH17 sefer sayılı uçağın düşürülmesi de dahil olmak üzere Doğu Ukrayna'daki olaylar ve Rusya'nın 24 Şubat 2022'den bu yana Ukrayna topraklarında yürüttüğü askeri operasyonlarla ilgili olarak derdest üç dava bulunmaktadır. Mahkeme önünde Kırım, Doğu Ukrayna ve Azak Denizi'ndeki olaylar ve Rusya'nın 24 Şubat 2022'den bu yana Ukrayna topraklarındaki askeri operasyonlarıyla ilgili olduğu anlaşılan yaklaşık 8.500 bireysel başvuru bulunmaktadır. Ayrıca Rusya v. Ukrayna başlıklı bir dava da derdesttir.⁷⁷ Rusya'nın Avrupa Konseyi'nden ihraç edilmesi, AİHM tarafından alınan kararların Rusya'da uygulanabilirliğini önemli ölçüde zayıflatmıştır. Rusya, artık Avrupa Konseyi'nin üyesi olmadığı için Mahkeme'nin kararlarına uymakla yükümlü olmadığını iddia edebilir. Avrupa Konseyi'nin Bakanlar Komitesi gibi mekanizmalar aracılığıyla ihraç öncesi davalarla

⁷⁴ Rusya v. Ukrayna, (no. 36958/21), [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:\[%22003-7085775-9583164%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:[%22003-7085775-9583164%22]), E.T. 12 Ağustos 2024.

⁷⁵ Avrupa Konseyi'nden Rusya'nın ayrılış sürecine ve Rusya'nın çekilme talebine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Metin Gökler, “Çeyrek Asırlık Yolculuğun Sonu: Avrupa Konseyinin Rusya'yı Üyelikten İhracı, Süreçte Yaşananlar ve İhraç Kararın Sonuçları”, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/304202316333227_inhak9_1072022102133_inhakdergi9.pdf, E.T. 12 Ağustos 2024, s. 7.

⁷⁶ Gökler, “Çeyrek Asırlık Yolculuğun Sonu: Avrupa Konseyinin Rusya'yı Üyelikten İhracı, Süreçte Yaşananlar ve İhraç Kararın Sonuçları”, s. 7.

⁷⁷ İlgili veriler için bkz. Avrupa Konseyi, “Russia's war against Ukraine: Follow up”, <https://www.coe.int/en/web/portal/war-in-ukraine/follow-up>, E.T. 4 Ekim 2024.

ilgili kararlara uyulması için baskı yapması hatta ihraç sonrası insan hakları ihlalleri gerekçesi ile uluslararası ilişkilerden kaynaklanan gücünü kullanması doğaldır.

C. Türkiye aleyhine başvuruların temelleri

AİHM önünde aleyhine devletlerarası başvuru yapılan devletler sıralamasında 2. sırada Türkiye yer almaktadır. Türkiye'nin aleyhine yapılan başvurular çoğunlukla Kıbrıs Barış Harekâtı'na ve 1980 darbesine dayanmaktadır. Bilindiği üzere Avrupa Konseyi KKTC'nin devlet statüsünü kabul etmezken, Kıbrıs Rum Yönetimi'ni Kıbrıs Cumhuriyeti olarak kabul etmektedir. Kıbrıs Rum Yönetimi, Türkiye'nin Kıbrıs'a 1974 müdahalesinden sonra Türkiye aleyhine 4 ayrı devlet başvurusu yapmış; Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, bu başvuruları birleştirerek 1974 ve 1975 tarihli iki dosya olarak incelemiştir.⁷⁸ Kıbrıs Rum Yönetimi; Türkiye'yi 20 Temmuz 1974'te savaş ilan etmeden önce Kıbrıs'ı işgal etmekle, topraklarına askeri operasyonlar düzenlemekle, Kıbrıs'ın kuzey kesiminde önemli bir alanı işgal etmekle, 14 Ağustos 1974'te Türkiye, daha ileri askeri harekâtlarla işgalini Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarının yaklaşık %40'ına kadar genişletmekle, askeri operasyonlar ve işgal sürecinde sistematik olarak sivillerin ayrımını gözetmeksizin öldürülmekle, birçok kişiyi keyfi olarak ve yasal bir yetki olmaksızın tutuklamakla, birçok kişiyi ikamet yerlerinden etmekle ve birçok kişinin özel hayatlarına müdahale etmekle suçlamıştır. Bu uygulamaların sadece Kıbrıslı Rumlara yönelik olduğunu iddia ederek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenmiş tüm hakları ihlal etmekle itham edilmiştir.⁷⁹ Oysa Kıbrıs Barış Harekâtı, birçok verilerde gösterildiği üzere, Kıbrıs Rum Kesimi'nin yaygın ve sistematik olarak Kıbrıs adasında yaşayan Türklere karşı giriştiği soykırımın önlenmesi maksadıyla gerçekleştirilmiştir. Rum Dışişleri eski Bakanı ve Müzakere Heyeti Üyesi Erato Kozakou Marcoullis katliamlar için Kıbrıslı Türklere 16 Ağustosta 2016 tarihinde sosyal medyasından yayınladığı bir mektupla özür dilemiştir. İlgili özür metni şu şekildedir:

"14 Ağustos 1974'te EOKA-B aşırı unsurları tarafından Muratağa-Athılar-Sandallar köylerinden 126 kadın ve çocuğa karşı ve Dohni köyünden 85 sivil erkeğe karşı (aralarında 12 yaşında bir de çocuk vardı) işlenen korkunç suçlar nedeniyle kamuoyu önünde samimi biçimde Kıbrıslı Türk yurttaşlarımızdan özür dileme ihtiyacı hissediyorum.

Ne yazık ki resmi Kıbrıs Cumhuriyeti devleti aradan geçen 42 yıl süre boyunca, bu cinayetlerin ardındaki gerçeği ortaya çıkarmak için herhangi bir soruşturma yapmadı ve bu suçları işleyenlerden hiçbiri de adaletle teslim edilmedi."⁸⁰

Türkiye, Kıbrıs'ın bu başvurularındaki iddialarına karşı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bir devlet olduğunu, iddia edilenler hakkında iç hukuk yollarının tüketilmediğini, Kıbrıs Rum Yönetiminin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsil yetkisi bulunmadığını, Komisyonun yer bakımından yetkisiz olduğunu ve başvurunun kötüye kullanıldığını ileri sürmüştür. Komisyon Türkiye'nin bu itirazlarını reddederek, Rum Yönetiminin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni geçerli olarak temsil ettiğine kanaat getirerek başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur.⁸¹ AİHM, Kıbrıs Rum Kesimi'nin başvurusu neticesinde Türkiye aleyhine adil tazminata hükmedilmiştir.⁸²

⁷⁸ Gökler, "Çeyrek Asırlık Yolculuğun Sonu: Avrupa Konseyinin Rusya'yı Üyelikten İhracı, Süreçte Yaşananlar ve İhraç Kararın Sonuçları", s.7.

⁷⁹ Kıbrıs v. Türkiye, (no. 25781/94, 8007/77, 6780/74 ve 6950/75), [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-74150%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-74150%22]}), E.T. 12 Ağustos 2024.

⁸⁰ Kıbrıs Barış Harekâtı öncesinde Kıbrıs'ta yaşayan Türklere karşı işlenen insan hakları ihlallerine dair birçok tez ve makale bulunmaktadır. Ancak Erato Kozakou Marcoullis'in açıklamaları sürecin birinci ağızdan anlatısı niteliğindedir. İlgili açıklama için bkz. Londra Gazetesi, "Eski Güney Kıbrıs Dışişleri Bakanı KKTC'den Özür Diledi", <https://londragazete.com/kibris-haberleri/75432/eski-guney-kibris-disisleri-bakani-kktcden-ozur-diledi/>, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁸¹ Dereboylular – Arman, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kıbrıs'la İlgili Verdiği Kararların KKTC ve Türkiye'ye Etkisi", s. 9.

⁸² Kıbrıs v. Türkiye, (no. 25781/94, 8007/77, 6780/74 ve 6950/75), [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-144151%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-144151%22]}), E.T. 12 Ağustos 2024.

Türkiye'nin aleyhine yoğun olarak başvuru yapılmasına sebep olan vakalardan birisi de 1980 darbesidir. Türkiye'de gerçekleşen darbe sonrasındaki uygulamaları gerekçe gösteren Fransa, Danimarka, Norveç, İsveç ve Hollanda; siyasi partilerin kapatılması, sivil toplum örgütlerinin kapatılması, basın özgürlüğünün ortadan kaldırılması, barışçıl toplantı ve gösterilerin kısıtlanması, siyasi liderlerin ve aydınların haksız yere tutuklanması, işkence yasağının ihlal edilmesi gibi iddialarla Türkiye aleyhine 1982 yılında 5 (beş) tane başvuruda bulunmuştur.⁸³ Benzer şekilde Danimarka, Norveç, İsveç ve Hollanda; 1967 yılında Yunanistan'da meydana gelen askeri darbe yönetimine karşı başvurularda bulunmuşlardır.⁸⁴ Yunanistan cunta darbesi sürecinde yapılan başvuruların etkisiyle Avrupa Konseyi üyesi devlet statüsünden ayrılmayı talep eden ilk devlettir.⁸⁵ Daha sonra Rusya bu sürece giren ikinci devlet olmuştur.⁸⁶ Türkiye ve Yunanistan aleyhine darbeler neticesinde yapılan başvurular, genellikle devletlerarası başvurularda gözlemlenen iki devlet arasındaki gerilimden ziyade Avrupa Konseyi üyesi devletlerin statüdeki 3. maddeyi koruma iradesine dayandırılmaktadır.

Türkiye aleyhine yapılan başvurulardan birisi, Türkiye'nin PKK ile mücadelesi ile ilişkilendirilebilir. Danimarka'nın vatandaşına Türkiye'de usulsüz gözaltı ve tutuklama tedbirleri uygulandığı ve bu süreçte ilgiliye işkence ve kötü muamele yapıldığı iddiasıyla yaptığı başvuru, Türkiye'nin PKK ile bağlantısı olduğunu iddia ettiği şüpheliyi soruşturması yer almaktadır. Başvuru, Türkiye ve Danimarka'nın dostane çözüm yolunu kullanması ile sonuçlanmıştır.⁸⁷

D. Azerbaycan aleyhine başvuruların temelleri

Hem Azerbaycan hem de Türkiye aleyhine AİHM'ye başvuru yapılan konulardan birisi de Dağlık Karabağ bölgesinde yaşanan gerilimlerdir. Halen mahkeme önünde bekleyen başvurularda; Ermenistan devleti Laçın Koridoru olarak bilinen geçitte ulaşımın güvenli şekilde sağlanmadığını, Azerbaycan tarafından bölgede yaşayan Ermeni vatandaşlarına karşı işkence kötü muamele, kişi özgürlüğü ve güvenliği yaşam hakkı başta olmak üzere sözleşmede korunan birçok hakkın ihlal ettiği iddia edilmektedir. AİHM, Ermenistan başvurusunda ileri sürülen iddiaları dikkate alarak Laçın Koridoru üzerinden güvenli geçişin izin verilmesi konusunda tedbir kararı almıştır.⁸⁸ Mahkeme Ermenistan'ın Türkiye'yi de doğrudan ve dolaylı yollarla sorumlu tuttuğu Dağlık Karabağ gerilimine ilişkin başka bir başvuruda, Türkiye'nin itirazlarını dikkate alarak Türkiye aleyhine verdiği tedbir kararını kaldırmıştır.⁸⁹ Ermenistan ve Azerbaycan arasında uzun yıllar süregelen Dağlık Karabağ gerilimi, iki devlet arasında şiddetli çatışmalara sebep olmuştur. Güney Kafkasya bölgesinde yer alan Dağlık Karabağ, 1990'lı yılların başında Ermenistan tarafından işgal edilmiştir. Ermenistan; Azerbaycan topraklarının neredeyse yarısına karşılık gelen bölgeyi kendi toprakları gibi göstermeye çalışmış ve işgalini otuz yıldan fazla süre devam etmiştir.⁹⁰ Rusya karşıtı söylemleri ile bilinen Nikol Paşinyan, Azerbaycan'a yönelik saldırgan bir politika takip etmiş ve 27 Eylül 2020'de işgal ettiği toprakları genişletmek için yeni bir saldırı başlatmıştır. Ermenistan'ın saldırısına Azerbaycan'ın karşılık vermesi üzerine yaklaşık iki ay devam eden İkinci Karabağ Savaşı, Azerbaycan ordusunun Türkiye ile gerçekleştirdiği ortak tatbikatlarla çok daha iyi durumda olmasının da etkisiyle, 10 Kasım 2020'de

⁸³ Salihpaşaoğlu, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*, s. 53; Doğan, *İnsan Hakları Hukuku*, s. 729.

⁸⁴ Danimarka, Norveç, İsveç, Hollanda v. Yunanistan, (no. 4448/70, 3321/67 - 3323/67 ve 3344/67), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-95638%22%5D%7D>, E.T. 13 Ağustos 2024.

⁸⁵ Münci Kapani, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutu*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2011), s. 52.

⁸⁶ Gökler, "Çeyrek Asırlık Yolculuğun Sonu: Avrupa Konseyinin Rusya'yı Üyelikten İhracı, Süreçte Yaşananlar ve İhraç Kararın Sonuçları", s.7.

⁸⁷ Danimarka v. Türkiye, (no. 34382/97) <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-67799%22%5D%7D>, E.T. 14 Ağustos 2024.

⁸⁸ Ermenistan v. Azerbaycan, (no. 15389/22, 42445/21, 33412/21, 42521/20), <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22fulltext%22:%5B%2215389/22%22%5D%2C%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D%7D>, E.T. 14 Ağustos 2024.

⁸⁹ Ermenistan v Türkiye, (43517/20), <https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#%7B%22fulltext%22:%5B%2242521/20%22%5D%2C%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22003-6872610-9215680%22%5D%7D>, E.T. 14 Ağustos 2024.

⁹⁰ Fatih Erarslan - Fatma Nur Özdemir, "Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 129, Sayı: 255, (İstanbul 2021), s. 317.

Azerbaycan'ın zaferiyle sonuçlanmıştır. Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya arasında imzalanan mutabakat ile çatışmalar durdurulmuştur.⁹¹

E. Büyük Britanya aleyhine başvuruların temelleri

AİHM önünde aleyhine ilk başvuru yapılan devlet Birleşik Krallık'tır. Birleşik Krallık aleyhine çok başvuru yapılan devletler sıralamasında da üst sıralarda yer almaktadır. Aleyhine başvuru yapan devletler Yunanistan ve İrlanda Cumhuriyeti'dir. Yunanistan, başvurusunda Birleşik Krallık tarafından Kıbrıs'ta yaygın ve sistematik olarak insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiğini ve bu vakaların bir nevi sömürgecilik faaliyeti niteliği taşıdığını iddia etmektedir.⁹² İlgili iddiaların temelinde Kıbrıs Adası üzerinde Büyük Britanya'nın hâkimiyet kurma çabası yer almaktadır. Kıbrıs Adası'nda Büyük Britanya'nın hâkimiyet kurma çabası, 1877-78 (93 harbi) Osmanlı Rus savaşına kadar dayandırılmaktadır. Ancak ada üzerinde Büyük Britanya hâkimiyetine olanak sağlayan en belirgin gelişme Lozan Antlaşması olarak bilinmektedir. İlgili anlaşma mucibince Büyük Britanya, 10 Mart 1925 yılında adanın kendisine ait bir Taç Kolonisi olduğunu ilan eder. Taç kolonisi 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne kadar devam edecektir.⁹³ Bu süreçte yaşananlar, Kıbrıs Adası'nda yaşayan Türkleri ve Rumları sürekli rahatsız etmiş ve arayışa sürüklemiştir. Yunanistan ve Büyük Britanya arasında yaşanan çekişmelerin gerekçesi, ada üzerinde hâkimiyet kurma sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu vakalar, Yunanistan tarafından Büyük Britanya'ya karşı devletlerarası başvuru mekanizmasını kullanmaya yöneltmiştir. Yunanistan; Büyük Britanya tarafından, adada Rumlara yönelik işkence ve kötü muamele başta olmak üzere birçok idari eylemin gerçekleştirildiğini iddia etmiştir.⁹⁴ Başvuran devlete göre çeşitli işkence vakaları, kırbaç cezası ve kolektif ceza çeşitlerinin varlığı AİHS'nin 3. maddesini; keyfi gözaltı, tutukluluk ve sınır dışı işlemleri AİHS'nin 5. ve 6. maddelerini; zorla konutlara girilmesi, iletişimin sansürlenmesi, serbestçe görüşleri açıklama hakkının engellenmesi gibi uygulamalar ise AİHS'nin 8, 9, 10 ve 11. maddelerini ihlal etmektedir.⁹⁵ Birleşik Krallık ve Yunanistan arasındaki başvurular, iki devlet arasındaki müzakereler neticesinde Kıbrıs'ta varılan çözüm üzerine ayrıca bir işlem yapılmasına gerek olmadığını gerekçesiyle sonlanmıştır.⁹⁶

Birleşik Krallık aleyhine yapılan en çok başvuru İrlanda tarafından gerçekleştirilmiştir. Başvuruların arka planında, İrlanda Adası'nda 1921 yılında gerçekleşen Bağımsızlık Savaşı yer almaktadır. 1916 yılında Bağımsızlık Savaşı'nın temelinde yer alan Paskalya Ayaklanması'nın ardından Birleşik Krallık karşısı İrlandalılar, IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu) kurarak bağımsızlık mücadelesine başlamıştır. Bağımsızlık Savaşı sürecinde İrlandalılar arasında mezhep farklılıklarından kaynaklanan bir bölünme gerçekleşmiş, Kuzey İrlanda'da yaşayan Protestan İrlandalılar dini gerekçelerle Birleşik Krallık karşısında bağımsızlık mücadelesi vermeyi reddetmiştir. Güney İrlanda'da yaşayan Katolik İrlandalılar ise bağımsız devlet olma mücadelesini sürdürmüş ve 1960'lı yıllardan 1998'e kadar süren şiddet eylemleri bölgede uzun dönem insan hakları ihlallerinin yaşanmasına sebep olmuştur. Yaklaşık 3.500 kişinin hayatını kaybetmesine sebep olan çatışmalar, Birleşik Krallık Başbakanı Tony Blair ile İrlanda Cumhuriyeti Başbakanı Bertie Ahern arasında 1998 yılında imzalanan Hayırlı Cuma (Good Friday Agreement) anlaşması ile durulmuştur.⁹⁷ Ancak, İrlanda henüz 2024 yılında yine aynı temellere yeni bir

⁹¹ Erarslan – Özdemir, "Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı", s. 317.

⁹² Doğan, *İnsan Hakları Hukuku*, s. 728; Yunanistan v. Birleşik Krallık, (no. 176/56, 299/57), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-142535%22>}, E.T. 12 Ağustos 2024.

⁹³ KKTC Enformasyon Dairesi, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrista-ingiltere-donemi-1878-1960/>, E.T. 14 Ağustos 2024.

⁹⁴ Yunanistan v. Birleşik Krallık, (no. 176/56, 299/57), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-142535%22>}, E.T. 14 Ağustos 2024.

⁹⁵ Karakul, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Açılan Devletlerarası Davalar", s. 147.

⁹⁶ Karakul, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Açılan Devletlerarası Davalar", s. 148.

⁹⁷ Çağdaş Cengiz – Erdi Kutlu, "İrlanda Sorunu'nun Tarihsel Kökleri ve Brexit Sonrası İrlanda Sorunu: Birleşik Bir Krallık Mı, Birleşik Bir İrlanda Mı?", *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, Vol: 12, Issue: 44, (Antalya 2021), s. 370,371.

başvurusunu AİHM'e sunmuştur.⁹⁸ Başvurudan da anlaşılacağı üzere; Brexit sürecinin de etkisiyle İrlanda ve Birleşik Krallık arasında çözülemeyen birtakım sorunların devam edeceği görülmektedir.

F. Aleyhine başvuru yapılan diğer devletler ve başvuruların temelleri

Devletlerarası başvurular arasında; aleyhlerine birer kez başvuru yapılan Ukrayna, İtalya, Danimarka, Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, Ermenistan ve iki kez başvuru yapılan Yunanistan da bulunmaktadır. Ukrayna, Ermenistan ve Yunanistan aleyhine yapılan başvuruların gerekçeleri sırasıyla yukarıda verilen Rusya, Azerbaycan ve Türkiye aleyhine yapılan başvurular altında açıklanmıştır.

AİHM önünde görülen Avusturya ve İtalya arasındaki başvurunun arka planında Birinci Dünya Savaşı sürecinde iki devlet arasında Güney Tirol üzerinde hâkimiyet sağlama mücadelesi yer almaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonucunda, İtilaf Devletleri ile Avusturya arasında imzalanan Saint-Germain anlaşmasının etkisiyle, çoğunluğu Almanca konuşan Güney Tirol bölgesi 10 Ekim 1920'de İtalya tarafından resmen ilhak edilmiştir.⁹⁹ Bu tarihten itibaren İtalya'nın Güney Tirol bölgesine yönelik baskıcı uygulamaları, tarihî topraklar vurgusu ve bölgenin İtalyan kimliği lehine homojenleştirilmesi uğraşları¹⁰⁰ farklı etnik kökene sahip topluluklarda insan hakları ihlallerine sebep olmuştur. AİHM önünde görülen Avusturya'nın İtalya aleyhine yapılan devletlerarası başvuru, bu sorunların sirayeti olarak Güney Tirol'de bulunan Fundres/Pfunders (Yukarı Adige) köyünde yaşanan vakalar ve bu vakaların yargılamaları yer almaktadır. Başvuruda İtalya, işkence kötü muamele ve adil yargılanma hakkı başta olmak üzere farklı insan hakları ihlalleri ile suçlanmaktadır.¹⁰¹

AİHM önünde görülen devletlerarası başvurulardan birisi de Hırvatistan aleyhine Slovenya başvurusudur. Başvurunun temelinde; Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti yıkılmadan önce kurulan ve ülke genelinde borçluları olan bir bankanın, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti yıkıldıktan sonra Slovenya Cumhuriyeti'nde faaliyet göstermekte olması sebebiyle Hırvatistan hâkimiyetinde olan borçlulardan alacağını tahsil edememesi yer almaktadır. Slovenya, Hırvatistan aleyhine yaptığı başvuruda, davalı devletin tahsilatı zorlaştırmak suretiyle adil yargılanma hakkı ve mülkiyet hakkını ihlal ettiğini iddia etmiştir.¹⁰²

Devletlerarası başvurulardan birisi de Danimarka aleyhine Letonya tarafından gerçekleştirilmiştir. Başvurunun gerekçesi; Danimarka'da tutuklu bulunan Letonya vatandaşının Danimarka tarafından Güney Afrika'ya iade edilmesi kararıdır. Bu kararın AİHS'nin 3, 5 ve 8. maddelerinin ihlali olacağından şikayetçi olan Letonya başvurusunun sonucunda, 3 Mart 2020 tarihinde ilgili vatandaş Danimarka tarafından Letonya'ya iade edilmiştir. 13 Mart 2020 tarihinde Letonya, mahkemeye davanın çözüme kavuşturulduğunu bildirmiştir. AİHM, sürecin sonunda davayı işleminden kaldırmıştır.¹⁰³

AİHM önünde beklemekte olan devletlerarası başvurulardan birisi de Çek Cumhuriyeti aleyhine Lihtenştayn başvurusudur. Lihtenştayn; Çek Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan Lihtenştayn Prensi Vakfı'na ve bazı Lihtenştayn vatandaşlarına ait mülklere davalı devlet tarafından el konulduğunu iddia etmektedir. Başvuruda; davalı devlet tarafından adil yargılanma hakkının, özel hayata ve aile

⁹⁸ İrlanda v Birleşik Krallık, (no. 5451/72, 5310/71), <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22fulltext%22:%221859/24%22,%22languageisocode%22:%22ENG%22>, E.T. 14 Ağustos 2024.

⁹⁹ Gökberk Yücel – Fatih Doğan, "İtalyan İrredentizmi ve Güney Tirol Sorunu", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (Karaman 2022), s. 102.

¹⁰⁰ Yücel – Doğan, "İtalyan İrredentizmi ve Güney Tirol Sorunu", s. 103.

¹⁰¹ Avusturya v İtalya, (no. 788/60), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-115598%22>, E.T. 12 Ağustos 2024.

¹⁰² Slovenya v. Hırvatistan, (no. 54155/16), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-206897%22>, E.T. 12 Ağustos 2024.

¹⁰³ Letonya v. Danimarka, (no. 9717/20), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-203914%22>, E.T. 12 Ağustos 2024.

hayatına saygı hakkının, etkili başvuru hakkının, mülkiyet hakkın ve ayrımcılık yasağının ihlal edildiği iddia edilmektedir.¹⁰⁴

Sonuç

Devletlerarası başvurular, bir devletin diğerini doğrudan insan hakları ihlalleriyle suçlaması olarak görüldüğünde, genellikle siyasi meseleler içermektedir. Bu durum uluslararası alanda diplomatik ilişkilerden önemli ölçüde etkilenmekte ve uluslararası siyaseti karmaşık hale getirmektedir. Yukarıdaki verilerden görüleceği üzere Danimarka, Hırvatistan ve Çekya (Çek Cumhuriyeti) aleyhine yapılan başvurular hariç; AİHM'ye yapılan tüm başvurular savaş, darbe ve terörle mücadele temeline dayanmaktadır¹⁰⁵. Avrupa Konseyi; kuruluşunda etkili olan İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle, yeni savaş alanlarının oluşmaması düşüncesinden hareket ederek üye devletler arasında çıkabilecek gerilimleri önleme görevini üstlenmiştir. Öte yandan devletlerarası başvuruların irdelenmesinde, yargılama yöntemi olarak devletlerin sundukları dosyalar üzerinden inceleme yapılmakta, fakat savaş alanlarında yaşanan vakaların boyutu ayrıntılı incelenememektedir. Dosya üzerinden bazı vakaların sebepleri anlaşılabilirse bile, bazı vakalar bakımından bu inceleme yeterli olmamaktadır. Özellikle devletlerin olağanüstü dönemlerde yaşadığı vakalar, yargısal egemenliği elinde tutanların nitelemesi ile anlaşılabilir durumdadır. Devletlerarası davalarda delil toplamak ve sunmak, özellikle de delil başka bir ülkede bulunuyorsa, zor olabilmektedir¹⁰⁶. Devletler arasındaki erişim ve işbirliği sorunları, vakaları yorumlama sürecini engelleyebilmektedir. Yargısal egemenliği elinde bulunduran ve uluslararası diplomatik desteği alabilen devletlerin lehine yapılan yorumlar, aleyhine başvuru yapılan devletler bakımından Avrupa Konseyi'nin güvenilirliği noktasında leke oluşturmaktadır. AİHM'nin devletlerarası başvurulardaki yorumu ve Avrupa Konseyi'nin bir devleti diğer devlet karşısında suçlayan politikası, aleyhine başvuru yapılan devletin vatandaşları bakımından da mağduriyetlere sebebiyet verebilmektedir. Örneğin; Gürcistan v. Rusya ile Ukrayna v. Rusya başvurularından çıkan sonuçlar, Rusya'nın Avrupa Konseyi üyeliğinden ayrılması ile neticelenmiştir. Bu durum, Rusya vatandaşlarının Rusya'ya karşı yaptıkları bireysel başvuru neticesinde koruduğu haklarından mahrum olmasına sebebiyet vermiştir. Benzer şekilde, darbeler neticesinde cunta rejiminin başa geçmesi ile yaygın olarak insan hakları ihlallerinin yaşandığı gözlemlenen Yunanistan, Avrupa Konseyi tarafından çıkartılma tehdidi ile karşılaşınca, üyelikten çekilmiştir. Bu durum Yunanistan'da hayatını sürdüren bireyler için daha fazla mağduriyetler ortaya çıkarmıştır.¹⁰⁷ Elbette, hiçbir devletin keyfiyetle insan hakları ihlali yapmasına Avrupa Konseyi'nin seyirci kalması beklenemez. Bununla birlikte, insan hakları ihlalleri gündemde olan bir devletin vatandaşları da yaptırımın sonucu olarak insan haklarını koruma mekanizmasından mahrum olmamalıdır.

AİHM'nin devletlerarası başvurularla ilgili davaları sonuçlandırma süresi genellikle çok uzun sürmektedir. Kıbrıs, Gürcistan ve Ukrayna'nın yapmış olduğu başvurularda görüldüğü üzere, başvuruların sonlandırılması sürecinin uzun sürmesi, mağduriyetlerin giderilmesi noktasında ihtiyacı

¹⁰⁴ Lihtenştayn v. Çek Cumhuriyeti, (no. 35738/20), <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6769236-9041940%22%5D%7D>, E.T. 12 Ağustos 2024.

¹⁰⁵ İnsan hakları ihlallerini önlemenin yollarından birisi olan devletlerarası başvuru usulü Birleşmiş Milletler temel insan hakları sözleşmelerinde de (sözleşme içi denetim usulleri) yer almaktadır. Evrensel düzeyde bu usul 2018 yılına kadar hiç kullanılmamış; ilk olarak Katar'ın Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri aleyhine ve hemen ardından Filistin'in İsrail aleyhine Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesine yaptığı başvurularla işletilmiştir. Bu süreç de benzer şekilde olağanüstü ve hatta süregelen durumlarla ilgili olarak bir son çare olarak işletilmiştir. Süreç ve usul hakkında detaylı bilgi için bkz. Bilge Bingöl Schrijer, *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Yargı Dışı Korunması, BM İnsan Hakları Konseyi ve İnsan Hakları Sözleşmelerinin Denetim Organları*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), s. 313-322.

¹⁰⁶ Uluslararası alanda vaka tespiti ve delil toplama süreci ulusal süreçlere göre daha karmaşıktır ve kendi içinde birtakım çelişkileri de barındırmaktadır. Örneğin De Smet, vaka tespiti sürecinin üç ögesi olan delil, hipotez ve delilin hipotezi kanıtlanması olgularının uluslararası alanda temel epistemolojik öğelerden yoksun olduğunu ifade etmektedir. Simon DE SMET, "Justified Belief in the Unbelievable", *Quality Control in Fact-Finding*, (Florence: Torkel Opsah Academic EPublisher, 2013), s. 73-137; Benzer şekilde BM temel insan hakları sözleşmelerine ilişkin vaka tespiti ve delil toplama sorunlarına ilişkin bkz. Schrijer, *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Yargı Dışı Korunması*, s. 439-444.

¹⁰⁷ Kapani, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutu*, s. 52.

karşılayamamaktadır. Mahkemenin iş yükünün yoğun olması ve devletlerarası başvuruların politik boyutlarının bulunması, mahkemenin politik davranabileceği şüphesine yol açmaktadır. Süreçlerin uzunluğu, hak ihlallerinin zamanında çözüme kavuşturulamaması anlamına gelmekte ve adaletin gecikmesi, etkili bir hak arama yolunu baltalamaktadır. Mahkeme, özellikle devletlerarası başvurular gibi karmaşık davalarda politik olma şüphesinden uzaklaşmak için daha hızlı hareket etmeye teşvik edilmektedir. AİHM'nin karar verirken, özellikle büyük ve güçlü devletlerin politik baskılarından etkilenmemesi için hızlı hareket etmesi yararına olacaktır. Mahkemenin politik dengeleri gözetmek yerine, sadece hukuki ilkeler doğrultusunda karar vermesi gerektiği aşikârdır.

Devletlerarası davalar genellikle devlet egemenliği, uluslararası hukukun yorumlanması ve Sözleşme'nin çeşitli bağlamlarda uygulanması konuları da dâhil olmak üzere hassasiyetle işlenmesi gereken özel nitelikler gerektirmektedir. AİHM'nin devletlerarası başvurular sonrasında verdiği tazminat kararlarının yetersiz olmaması, tazminatların ödenmesi veya ihlallerin düzeltilmesi konusunda etkili yöntemleri kurgulaması gerekmektedir. Bilindiği üzere, Avrupa Konseyi'nin Bakanlar Komitesi, kararların uygulanmasını denetleyerek devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamaya çalışır. Ancak süreç, diplomatik engellerle karşılaşabilir ve yaptırım mekanizmalarının sınırlı olması, zaman zaman kararların tam anlamıyla icra edilememesine yol açabilir. Başvuran devlet lehine karar verilmesi, kararın uygulanması noktasında sorunlar çıkarabileceğinden, icrai anlamda da bireysel başvurudan ayrı nitelikler taşınmalıdır. Keza; devletler, egemenliklerini veya ulusal çıkarlarını ihlal ettiğini düşündükleri kararların uygulanmasına rıza göstermeyeceklerdir. Her ne kadar Avrupa Konseyi insan haklarının bölgesel korunmasına ilişkin bir örnek olsa da, ulusal egemenlik ve küresel insan hakları siyaseti denklemini barındıran bu yargılama türünün, bireysel korumadan farklı bir koruma mekanizması içinde değerlendirilmesi daha isabetli olabilir. Bu noktada, devletlerarası başvurulardaki yargılamaların içtihatları ile bireysel başvuru yargılamalarının içtihatları dönüşüm ve gelişim bakımından da farklılık taşıyabilir. İki yargılama biçiminin tek bir örgütlenme altında yapılması, bu dönüşüm ve gelişim sürecini sekteye uğratabilecektir.

Devletlerarası başvurularda yargılama sürecinin doğrudan başlatılmasından ziyade başvuru konularının Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne benzer şekilde savcılık incelemesinden geçirilmesi değerlendirilebilir. Aslında Avrupa Konseyi'nin ilk kuruluş sürecinde devletlerarası şikâyet mekanizması değerlendirilirken Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne benzeşen ve ayrışan yönler üzerinde tartışmalar yaşanmıştır.¹⁰⁸ Ancak, mevcut hali ile devletlerarası başvurularda herhangi bir savcılık değerlendirmesi olmadan yargılama aşamasına geçilebilmektedir. Bu durum gerekli ön inceleme yapılamadan yargılamanın başlatılmasına sebep olabilmekte ve büyük oranda yargılama süreci ve sonuçları siyasi tepkilerle karşılaşmaktadır.

¹⁰⁸ Schabas, *The European Convention on Human Rights*, s. 723-724.

Kaynakça

- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Danimarka, Norveç, İsveç ve Hollanda v. Yunanistan, (no. 4448/70, 3321/67 - 3323/67 ve 3344/67), https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Denmark_v_Greece, E.T. 12 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç Tüzüğü, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG, E.T. 5 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avusturya v İtalya, (no. 788/60), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115598%22%5D%7D>}, E.T. 12 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Azerbaycan v. Ermenistan, (no. 47319/20), <https://www.echr.coe.int/w/azerbaijan-v.-armenia-ii-no.-39912/22->, E.T. 12 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Danimarka v. Türkiye, (no. 34382/97) <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-67799%22%5D%7D>}, E.T. 14 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Danimarka v. Türkiye, (no. 34382/97), <https://www.echr.coe.int/w/denmark-v.-turkey-no.-34382/97->, E.T. 12 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Danimarka, Norveç, İsveç ve Hollanda v. Yunanistan, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Denmark_v_Greece, E.T. 12 Ağustos 2024
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Ermenistan v Türkiye, (43517/20), https://hudoc.echr.coe.int/freres#%7B%22fulltext%22:%5B%2242521/20%22%5D,%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22itemid%22:%5B%22003-68726109215_680%22%5D%7D}, E.T. 14 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Ermenistan v. Azerbaycan, (no. 15389/22, 42445/21, 33412/21, 42521/20), <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22fulltext%22:%5B%2215389/22%22%5D,%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D%7D>}, E.T. 14 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Ermenistan v. Türkiye, <https://www.echr.coe.int/w/armenia-v.-t%C3%BCrkiye-no.-43517/20->, E.T. 12 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Gürcistan v. Rusya, (39611/18, 61186/09, 38263/08, 38263/08, 13255/07), https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-18901_9%22%5D%7D}, E.T. 9 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İrlanda v Birleşik Krallık, <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22fulltext%22:%5B%221859/24%22%5D,%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D%7D>, E.T. 14 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kıbrıs v. Türkiye, (no. 25781/94, 8007/77, 6780/74 ve 6950/75), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-74150%22%5D%7D>, E.T. 12 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Letonya v. Danimarka, (no. 9717/20), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-203914%22%5D%7D>}, E.T. 12 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Lihtenştayn v. Çek Cumhuriyeti, (no. 35738/20), https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6769236-90_41940%22%5D%7D}, E.T. 12 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Rusya v. Ukrayna, (no. 36958/21), <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-7085775-9583164%22%5D%7D>}, E.T. 12 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Slovenya v. Hırvatistan, (no. 54155/16), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-206897%22%5D%7D>}, E.T. 12 Ağustos 2024.

- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Ukrayna v. Rusya, (no. 20958/14), <https://www.echr.coe.int/w/ukraine-v-russia-re-crimea-no-20958/14->, E.T. 12 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Ukrayna v. Rusya, (no. 49537/14, 20958/14, 55855/18, 20958/14 ve 38334/18), <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%22fulltext%22:%2255855/18%22,%22sort%22:%22kupdate%20Descending%22,%22languageisocode%22:%22EN G%22>, E.T. 12 Ağustos 2024.
- AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Yunanistan v. Birleşik Krallık, (no. 176/56, 299/57), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-142535%22>}, E.T. 12 Ağustos 2024.
- AİHS, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf, E.T. 5 Ağustos 2024.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Devletlerarası Başvurular, <https://www.echr.coe.int/en /inter-state-applications>, E.T. 6 Ağustos 2024.
- Avrupa Konseyi Statüsü, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020093815001_tur.pdf, E.T. 4 Ağustos 2024.
- Avrupa Konseyi Yapısı, <https://www.coe.int/en/web/about-us/structure>, E.T. 4 Ağustos 2024.
- Avrupa Konseyi, "Russia's war against Ukraine: Follow up", <https://www.coe.int/en/web/portal/war-in-ukraine/follow-up>, E.T. 4 Ekim 2024.
- Akad, Mehmet - Dinçkol, Bihterin Vural - Bulut, Nihat. *Genel Kamu Hukuku*, İstanbul: Der Yayınları, 2021.
- Annas, Julia. *The Morality Of Hapiennes*, New York: Oxford University Press, 1993.
- Cengiz, Çağdaş - Kutlu, Erdi. "İrlanda Sorunu'nun Tarihsel Kökleri ve Brexit Sonrası İrlanda Sorunu: Birleşik Bir Krallık Mı, Birleşik Bir İrlanda Mı?", *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, (12/ 44), (2022), 365-383.
- Christian Tomuschat, *Human Rights Between Idealism and Realism*, Oxford: Oxford University Press, 2008.
- De Smet, Simon, "Justified Belief in the Unbelievable", *Quality Control in Fact-Finding*, Florence: Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2013.
- Dereboylular, Özde / Arman, Perçem, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kıbrıs'la İlgili Verdiği Kararların KKTC ve Türkiye'ye Etkisi", <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2018-136-1777>, E.T. 12 Ağustos 2024.
- Doğan, İlyas. *İnsan Hakları Hukuku*, Ankara: Astana Yayınları, 2015.
- Erarlan, Fatih - Özdemir, Fatma Nur. "Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (129 / 255), (2021), 315 - 334.
- Erdoğan, Mustafa. *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Ankara: Orion Kitapevi, 2012.
- Gökler, Ahmet Metin, "Çeyrek Asırlık Yolculuğun Sonu: Avrupa Konseyinin Rusya'yı Üyelikten İhracı, Süreçte Yaşananlar ve İhraç Kararın Sonuçları", https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/304202316333227_inhak9_1072022102133inhakdergi9.pdf, E.T. 12 Ağustos 2024.
- Gözübüyük, A. Şeref. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Devlet Başvurusu", *Amme İdaresi Dergisi*, (24/1), (1991), 3 - 17.
- Kalabalık, Halil. *İnsan Hakları Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2013.
- Kapani, Münci. *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutu*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2011.

Karakul, Selman, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Açılan Devletlerarası Davalar", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (7 / 2), (2020), 131-172.

KKTC Enformasyon Dairesi, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrista-ingiltere-donemi-1878-1960/>, E.T. 14 Ağustos 2024.

Londra Gazetesi, "Eski Güney Kıbrıs Dışişleri Bakanı KKTC'den Özür Diledi", <https://londra.gazete.com/kibris-haberleri/75432/eski-guney-kibris-disisleri-bakanikkctden-ozur-diledi/>, E.T. 12 Ağustos 2024.

Nash, Kate. *The Cultural Politics of Human Rights Comparing the US and UK*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Oğurlu, Ebru. "Ağustos 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya Politikası", *Avrasya Etüdüleri*, (38 / 2), (2010), 99 - 127.

Öztürk, Şaban, "Rusya-Ukrayna Savaşı Üzerinden Uluslararası Sisteme Dair Bir Değerlendirme", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32 / Dicle Üniversitesi'nin 50. Yılına Özel 50 Makale), (2023), 449-462.

Salihpaşaoğlu, Yaşar. *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Schrijer, Bilge Bingöl. *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Yargı Dışı Korunması, BM İnsan Hakları Konseyi ve İnsan Hakları Sözleşmelerinin Denetim Organları*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.

Shaw, Malcolm N. *International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Tams, Christian J. *Enforcing Obligations Erga Omnes in International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Türkiye Dış İşleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa, E.T. 4 Ağustos 2024.

Türkiye Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa#:~:text=Almanya%2C%20Andorra%2C%20Arnavutluk%2C%20Avusturya,%2C%20Litvanya%2C%20L%C3%Bcksemburg%2C%20Macaristan%2C, E.T. 11 Ağustos 2024.

Uygun, Oktay. *Devlet Teorisi*, İstanbul: XII Levha Yayınları, 2014.

William, A. Schabas. *The European Convention on Human Rights*, New York: Oxford University Press, 2015.

Yücel, Gökberk / Doğan, Fatih, "İtalyan İrredentizmi ve Güney Tirol Sorunu", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (24 / 42), (2022), 97-113.

Makale Bilgi Formu

Yazarın Katkısı: Makale tek yazarlıdır. Yazar makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır